

Frivillighetens kraft

Frivillighetens kraft

Lena Liljeroth

Timbro/CVV

© FÖRFATTAREN OCH AB TIMBRO 2000

OMSLAG: SILVER

SÄTTNING: ATELJÉ TYPSNITTET AB

TRYCK: ELANDERS GOTAB, STOCKHOLM 2000

ISBN 91-7566-473-9

ISSN 1404-3033. NR 18

CVV – CENTRUM FÖR VÄLFÄRD EFTER VÄLFÄRDSSTATEN

TEL 08-587 898 00

FAX 08-587 898 50

www.cvv.nu

info@cvv.nu

INNEHÅLL

DET HANDLAR OM FÖRTROENDE 7

ANONYMA ALKOHOLISTER – ANONYMA NARKOMANER 15

KRIMINELLAS REVANSCH I SAMHÄLLET 25

FRÄLSNINGSSARMÉN 45

BARNENS RÄTT I SAMHÄLLET 59

SITUATION STOCKHOLM 69

STOCKHOLMS STADSMISSION 83

ÅTERVINNARNA 99

IDEELLA OCH FRIVILLIGA RÖRELSER 109

Det handlar om förtroende

Frivilligt socialt arbete brukar definieras ungefär som "insatser i organiserad form för andra än närstående". Det som kännetecknar frivilliga organisationer är att de drivs utan vinstsyfte och att medarbetare och sympatisörer själva bestämmer inriktning och utformning.

Det är svårt att hitta en svensk som inte på något sätt är engagerad i frivilligrörelsen – som bor i bostadsrätt, har barn i föräldrakooperativt dagis, är aktiv i en idrottsklubb, ger fadderbidrag till Rädda Barnen, arrangerar läxläsning med barn i invandratäta områden, nattvandrar med Farsor och Morsor på stan eller sitter med i någon föreningsstyrelse. Många uttalar en önskan om att få vara med och "göra en extra insats" – utom möjligen inom den partipolitiska sektorn.

Och ser man enbart till ekonomiska nyckeltal ligger Sverige internationellt sett långt framme; värdet av våra frivilliga insatser beräknas till drygt 70 miljarder kronor.¹ Idrotten och fritiden har flest frivilligarbetare, vård och omsorg bara en mindre del. Men det är frivilligarbetet inom den senare sektorn som brukar väcka heta känslor för eller emot. Associationerna går till välgörenhetstanter, klappar på huvudet och förödmjukelse. Att låta omsorg om människor – ibland till och med medlemmar i den närmaste familjekretsen – utföras av andra än representanter för den gemensamma sektorn är osvenskt och tillhör en förgången tid, kan det då heta.

1. Uppgift från Forum för frivilligt socialt arbete.

Två av tre svenskar utför trots allt någon form av förenings- eller frivillig- arbete. Den samlade mängden frivilligt arbete har inte heller minskat under 1990-talet. Däremot har det koncentrerats till färre personer, de som redan är engagerade har blivit ännu mer aktiva. Den som har ett aktivt socialt liv är mer benägen att också jobba ideellt och den som redan är med i något nätverk tar gärna på sig ytterligare uppdrag.²

Det gamla talesättet – vill du ha något gjort så be någon som har mycket att göra – äger fortfarande giltighet. Den statliga maktutredningen noterade redan på 1980-talet att det var människor med ont om tid – efter jobb, arbetsresor och hushållsarbete – som var de mest aktiva. Sambandet fanns överallt. Inom varje inkomstskikt, på varje utbildningsnivå och i varje familjetyp var det de som hade minst tid över som var piggast på att engagera sig. Det verkar ligga i personligheten.

Frivilligarbetet kräver brinnande andar, eldsjälar. Här fungerar inte 9–5-mentaliteten. Detta är frivilligsektorns styrka, men också dess akilleshäl. Eldsjälar är ofta stökiga, bökiga personer, runda proppar i fyrkantiga hål.

Förmodligen är det också därför som de många gånger skapar oro och misstänksamhet hos de etablerade sociala institutionerna: "De gör inte som vi!" Men inom frivilligrörelsen tvingas man hela tiden testa nya möjligheter, inte minst därför att finansieringen är osäker. Den uppfattningen om det man gör har jag mött hos samtliga organisationer som beskrivs i denna skrift.

Naturligtvis misslyckas frivilligrörelsen emellanåt; man förmår kanske inte motivera till förändringsarbete, och pengar kan försvinna till fel projekt. Men frågan är om det oftare blir fel hos frivilligorganisationerna än i de ordinarie samhällsstyrda verksamheterna. Förmodligen inte.

Det är inte ovanligt att frivilligorganisationer inom den sociala sektorn beskriver sig själva som gerillarörelser: "Vi ligger i fronten, prövar nya metoder och kan ta ut svängarna", säger Staffan Hellgren, direktor i Stockholms Stadsmission.

Morgan Ekelund, socialarbetare inom Stockholms stad, medger också att man inom den offentliga sektorn oftast reagerar med ett defensivt: "Oj, här kommer det en konkurrent."

2. Demokratiutredningen, SOU 1999:84.

– I första hand handlar det om konkurrens om professionen givetvis, säger han. Men också om pengarna som ska fördelas och som till största delen är skattemedel.

Med en blick i backspegeln – Morgan Ekelund har arbetat många år inom kommunens socialtjänst – konstaterar han att "vi lärde oss att lita på samhället, ofta blint, de skulle fixa till allt. Men det blev inte så. Under 1970- och 1980-talen fanns det mycket pengar till behandlingsprogram och vård, men det blev ändå inte särskilt annorlunda. Vi löste inte de redan då stora problemen med missbruk och hemlöshet."

Hans slutsats är i dag att det inte finns en enda lösning, att man måste släppa fram så många aktörer som möjligt och framför allt se till att dessa träffas och kan utbyta erfarenheter.

I föreningen KRIS, Kriminellas Revansch I Samhället, konstaterar man också att det på sina håll verkar vara fler som jobbar med missbruksfrågor än som knarkar. Resurser finns ofta, men samarbetet är uselt.

Personligt engagemang

Företrädare för den offentliga sektorn påpekar gärna att det egentligen inte är så stora skillnader mellan till exempel kommunens egna härbärgen för hemlösa och de som drivs av Frälsningsarmén eller Stadsmissionen. Men man erkänner motvilligt att de frivilliga organisationerna i flera fall lyckats med sitt uppsåt. De har klivit fram och tagit plats, haft bra marknadsföring och lyft fram sina speciella frågor. De har kort och gott höjt sina organisationers status och satt press på politiker och tjänstemän.

Många vänder sig till frivilligorganisationerna därför att de känner sig svikna och stämplade av "samhället". Hos "alternativen" tycker man sig finna ett personligt engagemang. Kanske är det så att frivilligarbetets styrka ligger just i att man inte har medel att tvinga fram ett beteende – d v s "rätt beteende" – utan måste förlita sig på kommunikation och samarbete.

I de brukarstyrda organisationerna som Anonyma Alkoholister (AA) och Kriminellas Revansch I Samhället (KRIS) finns också identifikationen som en framgångsnyckel. Man speglar sig i varandra, har gemensamma erfarenheter och kan "koderna".

Václav Havel skrev i en kolumn i *Dagens Nyheter* den 4 maj 2000 om det

civila samhällets nya fiender. Hans resonemang gick ut på att det vid sidan om det offentliga, uppifrån skapade samhället, finns ett civilt samhälle. Det civila samhället bygger på medborgarnas eget engagemang och är samtidigt demokratins nödvändiga fundament. Men det civila samhället är ömtåligt och tar lång tid att bygga upp. Förtroende och ansvarstagande är viktiga byggstenar, menade Havel. Till skillnad från välfärdsstaten byggs det underifrån. Det civila samhället befrämjar mångfald och tvingar därmed det offentliga samhället att prestera bättre.

Frivilligrörelsen hör i hög grad hemma under rubriken det civila samhället, och organisationernas eget folk förklarar ofta sina egna framgångar just med att de inte är några myndigheter.

I grunden för allt socialt arbete måste det finnas medmänsklighet, engagemang och värme. Sådant kan frivilligsektorn bjuda på. Men jämförelserna är inte alltid rättvisa; förutsättningarna är inte desamma för frivilligarbetare och socialsekreterare. Medan frivilligrörelsen drivs av en vision, är den offentliga sektorn lag- och regelstyrd. En kommunalt anställd socialarbetare betraktas inte alltid som professionell om han/hon fattar tycke för en medmänniska – och visar det. Att försöka behandla alla lika är närmast en kungsregel för myndigheterna, medan frivilligorganisationerna snarast understryker olikheterna och strävar efter att se *individen*, som de själva skulle uttrycka det.

En av medarbetarna hos Situation Stockholm konstaterar att kontakterna med den offentliga, hårt regelstyrda, socialtjänsten för många framstår som ett slags Moment 22. För att orka stå på sig och hävda sin rätt måste man ha ett starkt psyke, men den som har ett starkt psyke behöver egentligen inte socialtjänsten.

Inom den offentliga sektorn tycks det tyvärr finnas en viss intolerans mot annorlunda-tänkare, kanske en ovilja att låta andra försöka och rentav lyckas, vilket skapar en alldeles speciell gemenskap bland "frivilligarbetarna". Många av de alternativa organisationerna är också sprungna ur – och drivs av – stark ilska och stort engagemang.

På politiskt håll växer dock insikten om egna tillkortakommanden och behovet av samarbete. I kommunfullmäktiges budget för 2001 i Stockholms stad heter det bland annat:

Stadens hemlösa väljer av olika skäl att inte ha kontakt med socialtjänsten. Det är viktigt att staden kommande år ser över arbetstider, satsar på uppsökande arbete och bemötande inom dessa verksamheter för att nå dem som är i störst behov av hjälp. Samverkan med frivilligorganisationer är också nödvändigt för att nå vissa behövande.

Drivkraft, engagemang och metod

Under arbetet med denna skrift har jag besökt olika organisationer, talat med volontärer, brukare, verksamhetsansvariga och sympatisörer men också med kritiker. Jag har försökt skapa närhet till de olika verksamheterna genom att låta dem som *själva* är engagerade i dem få berätta om sin drivkraft, sitt engagemang och sin metod.

Jag har valt ut sju verksamheter, alla i Stockholmsområdet, som får betraktas som framgångsrika på sina respektive områden: Anonyma Alkoholister/Narkomaner, Kriminellas Revansch I Samhället, Situation Stockholm, ÅterVinnarna, Barnens Rätt I Samhället, Stadsmissionen samt Frälsningsarmén. Urvalet har på intet sätt varit självklart, för glädjande nog finns det – inte bara i stockholmsområdet – många ideella organisationer som strider för just sina skyddslingar eller medlemmar.

Stadsmissionen och AA representerar på sätt och vis ytterligheterna; medan den förra räknar sin omsättning i niosiffriga tal, äger fastigheter och fonder, har goda kontakter med näringslivet och många anställda – har den senare med 10 000 "brukare" knappt några anställda alls och får enligt stadgarna inte ta emot bidrag utifrån.

Det är framför allt tre slutsatser som jag tycker mig kunna dra av diskussionerna med företrädare för de olika verksamheterna:

1. Frivilligorganisationernas arbete är nödvändigt för att samhällsapparaten ska kunna fungera smidigt; det gäller såväl inom den sociala sektorn som i idrottsvärlden. Men en förutsättning för framgång är att de kan verka i frihet. Hårt styrda upphandlingar riskerar att dränera frivilligorganisationerna på såväl kreativitet som engagemang.
2. Frivilligorganisationernas arbete är relativt "billigt" för samhället. Ett exempel, som dock inte finns med senare i boken, är den fristående ideella

föreningen Viljans Frivilligcentral på Magnus Ladulåsgatan i Stockholm. Föreningen får ett bidrag på en halv miljon kronor av den lokala stadsdelsnämnden. För denna summa hyr man en liten samlingslokal med café och har två personer anställda på deltid (totalt 1,25 tjänster som organiserar c:a 55 volontärer). Dessa utför i år närmare 1 000 "punktinsatser", framför allt för äldre personer som behöver hjälp att t ex komma till läkare, besöka banken eller bara få ett par timmars sällskap för att lindra ensamheten. Många volontärer bygger dessutom upp vänskapsband till de gamla och stödet blir därmed självgående, utan behov av organiserad insats från Viljan. Motsvarande verksamhet i offentlig regi skulle förmodligen falla – om inte på bristande ekonomiska resurser, så på fackliga bestämmelser.

3. Frivilligorganisationernas arbete genererar ett starkt engagemang som är betydelsefullt i sig. Det goda exemplet smittar. Många av dem som verkar i organisationerna, som anställda eller oavlönade volontärer, mår själva bra genom sina insatser. Och kanske är det just detta som är nyckeln till deras framgångar.

Den verksamhet som gjort starkast intryck på mig är de öppna mötena med Anonyma Alkoholister och Anonyma Narkomaner. Där fanns solidariteten, närheten, kärleken, stoltheten och den egna förlåtelsen. Det sista är inte minst viktigt, för skuld känslorna är stora hos många som levt i missbruk och misär. Och den skulden är vi övriga "ordentliga, skattebetalande medborgare" inte sällan måna om att hålla vid liv.

Tack alla ni som så osjälviskt öppnat era dörrar, bjudit in mig i er gemenskap och framför allt tagit er tid att berätta.

Stockholm i november 2000

Lena Liljeroth

AA's Tolv Sleg

1. **Vi** erkände att vi var maktlösa inför alkoholen, att vi förlorade kontrollen över våra liv.
2. **Vi** kom till insikt om att en kraft starkare än vår egen, kunde hjälpa oss att återfå vårt förnuft.
3. **Vi** bestod att lägga vår vilja och vårt liv i händerna på **Gud**, sådan vi själva uppfattade **Hanom**.
4. **Vi** förelag en genomgripande och oförskräckt moralisk självrannsakan.
5. **Vi** erkände inför **Gud**, oss själva och en medmänniska alla våra fel och brister och innebörden av dem.
6. **Vi** var helt och hållet beredda att låta **Gud** avlägsna alla dessa karaktärsfel.
7. **Vi** bad ödmjukt **Hanom** att avlägsna våra brister.
8. **Vi** gjorde upp en förteckning över alla de personer vi skadade och var beredda att gottgöra dem alla.
9. **Vi** gottgjorde alla dessa människor, så långt det var oss möjligt, utan att skada dem eller andra.
10. **Vi** fortsatte vår moraliska självrannsakan och erkände genast när vi hade fel.
11. **Vi** försökte genom bön och meditation fördjupa vår medvetna kontakt med **Gud**—sådant vi uppfattade **Hanom**—var vid vi endast bad om insikt om **Hans** vilja med oss och styrka att utföra den.
12. När vi, som en följd av dessa sleg, själva hade höft ett inre uppvaknande försökte vi föra dessa budskap vidare till andra alkoholister och tillämpa dessa principer i alla våra angelägenheter.

Anonyma Alkoholister, AA

Anonyma Narkomaner, NA

Vår styrka är frivilligheten.

Mötet ska börja klockan tolv. Någon kvart innan börjar folk droppa in, och vid utsatt tid är rummet knökfullt. Ett drygt 40-tal män och kvinnor från 25 år och uppåt 70 – somliga i kostym och dräkt, andra i blåställ eller fritidskläder – sitter vid ett stort bord eller utmed väggarna. Många känner varandra sedan tidigare, småpratar och skrattar. Andra är tysta och lite sammanbitna. I fönstersmygen står termosar med kaffe och te. Det är bara att ta.

Per leder dagens möte, ett uppdrag som hela tiden cirkulerar.

- Hej, jag heter Per och jag är beroende.
- Hej Per, ekar hela gruppen i korus.

Det är lunchmöte med Anonyma Alkoholister, AA. Per inleder med att läsa upp AA:s tolv steg, där steg ett lyder: "Vi erkände att vi var maktlösa inför alkoholen – att vi förlorat kontrollen över våra liv." Uppläsningen tar en bra stund, men någon otålighet märks inte.

- Dagens tema är "tacksamhet". Vem vill inleda? frågar Per.
- En medelålders kvinna i röd, stickad tröja sträcker upp en hand.
- Jag vill börja. Hej, jag heter Maud och är beroende.
- Hej Maud, bekräftar gruppen.

Maud berättar sin historia, hur hon efter att ha blivit nykter vågar ta motgångar, har lärt sig att erkänna egna svagheter och därigenom fått ny styrka.

- Och nu är jag tacksam över att få chansen att bygga upp en ny relation till mina barn. Den äldste bor inte hemma längre, men våra möten är lugnare och jag märker att han inte längre ständigt oroar sig för mig.

Det finns inget tårmlit i hennes berättelse. Snarare en hel del humor, och

flera skrattar igenkännande. Men stämningen är tät. Så länge Maud talar är alla andra tysta, ingen avbryter eller ställer någon fråga, hon får prata till punkt. Sådana är reglerna.

Därefter räcker Peter upp handen. Ordet blir hans och han hakar på dagens tema och berättar sin historia. Ytterligare ett par personer delar med sig av sina erfarenheter; ingen historia är den andra lik, ändå är berättelserna desamma. De handlar om lögner och svek, skam och skuld. Men naturligtvis också om komiska missförstånd och dråpliga situationer. Ofta var det ju kul att dricka.

En dryg timme tar mötet. Per lämnar kort information om ny litteratur och meddelanden från andra AA-grupper. Under tiden går "hatten" runt, de flesta lägger en liten slant, en femkrona, en tjugolapp, till kaffe och hyra av lokal. Och innan man skiljs åt reser sig alla i rummet, bildar en gemensam ring, lägger armarna om varandra och ber sinnesnärvarobönen:

Gud, ge mig sinnesro att acceptera det jag inte kan förändra, mod att förändra det jag kan och förstånd att inse skillnaden.

AA:s öppna lunchmöte är över. Några hastar tillbaka till jobbet, köper en hamburgare på vägen, en del står kvar i smågrupper och pratar.

NA:s lunchmöte

På andra sidan huset, en trappa ned, har NA – Anonyma Narkomaner – just avslutat *sitt* lunchmöte. NA-gruppen är lite yngre och många ser betydligt mer slitna ut än vännerna i AA. Men deras "ideologi" och program är nästan identiska och gemenskapen minst lika stark. När jag passerar får jag en kram av några och en nick av andra.

Ett par dagar tidigare hade jag varit på mitt allra första NA-möte hos just denna grupp; jag hade talat om att jag inte var beroende men att jag ville veta mer. I fickan har jag fortfarande deras nyckelring, en gåva till alla nykomlingar. På den vita plattan, i guldskrift, står det "Bara för idag" och "Välkommen till NA".

Jag tänker på vad Alex, killen som satt bredvid mig på NA-mötet, sade:

– Statistiskt sett borde det här vara en likbod. Inget ont om de professio-

nella inom missbrukarvården, men de har inte samma engagemang, och det kan man kanske inte heller begära. Hos oss finns hopp och kärlek. Här finns inga pengar inblandade, det finns ingen som ska vara boss eller har ambitioner att "ta över". Inom NA ger vi inte råd till varandra, det som sägs vid ett möte stannar där. Vi nöjer oss med att spegla oss i varandra.

Organisation

Anonyma Alkoholister i Sverige, AA, är uppdelat i sex regioner. Östra regionens kontor ligger i en liten lägenhet på Swedenborgsgatan på Södermalm i Stockholm. I Sverige finns ca 450 AA-grupper, i hela världen 150 000. Runt tre miljoner människor har en naturlig samhörighet inom AA. På kansliet finns ett internationellt register med kontaktpersoner för de AA-medlemmar som ska ut i världen och resa.

– Så vare sig du ska till San Diego, Amsterdam, Hongkong eller Neapel så finns det en AA-grupp dit du kan gå, säger Lasse som är en av informatorerna för Östra regionen.

AA tar inte emot några ekonomiska bidrag utifrån. Hyran för den lilla lokalen på Söder och lönekostnaden för den svenska organisationens två anställda (sammanlagt 1 1/2 tjänst) som svarar för bulletinen, litteratur samt övrig service till alla grupper i hela landet, betalas av medlemmarna själva.

– Försäljning av litteratur omsätter runt 1,5 miljoner kronor i år, och resterande pengar kommer in från "hatten" som går runt efter varje AA-möte. Det blir inga stora pengar men täcker kaffe och den hyra vi betalar för möteslokalen.

I New York finns däremot en central organisation med ett hundratal anställda, som håller kontakt med AA-grupperna och ger information till alla länder som vill veta mer om organisationens tolvstegsprogram för tillfrisknande. Liknande tolvstegsprogram och anonyma grupper finns även för narkomaner, spelberoende, sexmissbrukare och matmissbrukare.

Mycket hysch-hysch kring alkoholism

AA förväxlas ibland med Länkarna, en annan organisation för stöd till alkoholister, som dock bara finns i Sverige.

– Till skillnad från AA tar de emot medlemsavgifter och bidrag från kommunerna. De har också fasta lokaler där de spelar kort och biljard och pratar, säger Lasse med en skymt av kritik i rösten.

AA:s kontor för Östra regionen ligger på nedre botten i ett av Svenska Bostädernas hus, och fönstren skuggas nu i september av gårdens träd. Bakom en stängd dörr sitter Pelle och Birgit, som har telefonjouren denna dag.

– Jouren är öppen varje dag, året runt, mellan klockan 11 och 13 samt mellan 18 och 20, berättar Lasse, som börjar leta i en pärm och får fram fjolårets statistik.

Förra året tog vi bara på det här kontoret emot 3 900 samtal. Alla i jouren ställer upp ideellt, och ingen får ta mer än ett telefonpass i veckan; att ha rotation på alla uppgifter är både ett medel och ett mål. Ingen kan göra sig en karriär inom AA.

Själv har Lasse varit aktiv i AA i tio år och går fortfarande på möten minst två gånger i veckan.

– I Sverige är det fortfarande mycket hysch-hysch kring alkoholism, menar han. I USA är öppenheten betydligt större, och där är man också van vid självhjälpgrupper av olika slag.

För att sitta i jourtelefonen krävs ett års nykterhet, men någon särskild kurs arrangeras inte.

– Den som erbjuder sig att ta telefonjour får börja med att sitta bredvid någon som är van och lyssna ett par gånger. I första hand ska vi vara medmänniskor, inte proffs. Men en alkoholist som inte längre dricker har en anmärkningsvärd förmåga att nå och hjälpa den som fortfarande dricker okontrollerat.

AA föddes fattigt och ska förbli fattigt

Omkring 10 000 personer går regelbundet på AA-möten i Sverige. Birgit, 59, är en av dem. Första gången hon fick höra talas om Anonyma Alkoholister var när dottern hade hamnat på Maria Ungdom för missbruk och självmordsförsök.

– Jag missbrukade vid den tiden själv både alkohol och narkotika men betraktade mig inte som missbrukare. Jag satt ju inte på parkbänken, hade arbetet kvar, hem och familj och alla andra yttre tecken på en fungerande

tillvaro. Då är man ju inte alkoholist, eller hur? konstaterar hon med ett snett leende.

Som Birgit ser det nu, sju år senare, fick dottern betala priset att bli både alkoholist och narkoman för att få sin mamma nykter. Dottern hade börjat dricka alkohol tillsammans med kompisar redan i trettonårsåldern. Hon var tidigt ute i svängen och hängde ofta på svartklubbar, där man inte var särskilt noga med vem som serverades eller hur mycket.

– Själv var jag en möjliggörare. Jag köpte ut vin till henne i helgerna i tron att jag då hade kontroll på vad och hur mycket hon drack. Så var det förstas inte. I stället legitimerade jag hennes drickande.

– När hon fyllt 18 år försökte hon ta livet av sig. Jag förstod ingenting, framför allt inte att det var mig hon ville väcka. Jag kunde inte se vad jag gjort för fel, hur hon kunde göra så mot mig... Jag ville inte inse att jag hade del i detta. Inte maken heller. Han var visserligen inte missbrukare, däremot arbetsnarkoman, och inte särskilt mycket hemma.

Birgit arbetade då som elevassistent på en skola för utvecklingsstörda. Där hade ingen noterat hennes missbruk.

– Tacka sjutton för det, jag gick ju på tabletter och de luktar inte. Jag hade en läkare som skrev ut hur mycket som helst utan att fråga. Valium, morfin, vad jag ville ha. Jag skyllde på att jag hade ont i ryggen efter en bilolycka.

Birgit säger att hon inte drack för att bli full, hon ville bara ha salongsberusningen. Ett par flaskor vin om dagen var ransonen.

– Jag drack efter schema och visste exakt hur mycket jag tålde för att inte gå över gränsen. Det var piller på morgonen och alkohol efter jobbet. Du ska veta att det går åt hemskt mycket tid för att planera ett drickande, man får besöka många olika systembolag och handla mycket på en gång.

För maken hade det kommit som en chock att han hade två missbrukare i familjen.

– Kvinnor är fenomenala på att dölja sitt missbruk, säger Birgit. Min erfarenhet är att inte minst manliga läkare har svårt att tala om "kvinnliga besvär", de kanske misstänker missbruk men vågar inte fråga.

– Min far var också alkoholist. Så när en läkare talade om att jag hade förhöjda levervärden, tänkte jag: "Oj, nu kommer det..." I stället frågade han om det möjligen låg i släkten, och det kunde jag ju bekräfta!

Inte utan självinsikt

Trots att alkoholisten är en fenomenal manipulerare och självbedragare, så menar Birgit att insikten ändå finns någonstans. "Kanske dricker jag lite för mycket, men eftersom jag så länge haft ont i benet / har så mycket att göra på jobbet / inte lyckas få något jobb / missade tentan / har så dåligt äktenskap – så förtjänar jag den här flaskan."

– En alkoholist är skicklig på att lägga skulden utanför sig själv.

Men då, när dottern var intagen på Maria Ungdom, insåg Birgit så småningom att något var fel och erkände för första gången att hon troligen behövde hjälp.

– Jag blev erbjuden antabus, men ingen talade om för mig att alkoholism är en sjukdom och ingen nämnde något om AA.

Birgit tog lydigt sin antabus och höll sig "vit". Det gick hyggligt, och efter ett par månader tyckte hon att hon borde klara ett glas vin till maten. Herregud, hon var ju en vuxen människa.

– Men när jag började dricka "socialt" var jag snabbt tillbaka i min gamla konsumtion. En ny antabuskur blev följd. I början av 1994 kom dottern in på ett behandlingshem, och Birgit och hennes man deltog i en familjevecka för anhöriga. En av föreläsarna kom från AA.

– Kanske var det först då som vi fick höra att alkoholism är en sjukdom.

Birgit fick informationsbroschyrer och gick på sitt första AA-möte. Men alkoholist, nä nä, det var hon fortfarande inte. Inte en *riktig* alkoholist, *sååå* mycket drack hon ändå inte!

– Jag fortsatte ändå att gå på AA:s möten, ofta tre gånger i veckan. För min dotters skull. Men under dessa möten märkte jag att något hände, jag började må bättre. Efter en tid köpte jag deras stödbok, och ju mer jag läste desto mindre förstod jag. Jag insåg att jag behövde hjälp.

Birgit kontaktade socialtjänsten, berättade om sitt och dotterns liv och förklarade att hon också ville börja en behandling men inte hade råd att betala de närmare 30 000 kronor som den skulle kosta. Men det måste vara en öppenvårdsmottagning, hade hon deklarerat, och behandlingen måste helst ske på sommarlov, så att ingen på jobbet skulle märka något. "Det fixar vi", hade socialsekreteraren sagt.

Behandlingen på Ersta Öppenvårdsmottagning var fem veckor lång.

– Inte lång tid, men den var fruktansvärt jobbig, det bästa jag gjort och samtidigt det jävligaste. Tänk dig att hela tiden ha människor runtomkring som bara sticker hål på dina fina försvarstal. Under behandlingen skrev jag dagbok, och det var en lättnad när jag första gången kunde skriva: "Jag är alkoholist. Äntligen."

Birgit och hennes man har fem barn. För två år sedan kom en av sönerna hem, erkände att han var missbrukare och bad om hjälp.

– Jag har ytterligare en son som missbrukar, men han är inte redo att erkänna det ännu och det är inget jag kan göra något åt. Utan självinsikt går det inte att bli frisk. Han ser att jag mår bra i dag, att hans syster och bror mår bra. Jag får vänta.

– I dag lägger jag inte längre någon skuld på mig själv. Det är inte mitt fel att de är alkoholallergiker, även om de fått det via mig. Jag har skadat mina barn känslomässigt, det vet jag, men jag vet också att de har fullt förtroende för mig nu.

Birgit liknar sitt forna jag vid en liten grå mus som inte vågade säga ifrån.

– I min familj, när jag var barn, talade man inte om känslor. Den som blev arg fick tillsägelse att gå in på sitt rum, vara tyst och komma ut igen när man var snäll. Jag var snäll i många, många år, trodde jag. Men jag var inte snäll mot mig själv. Först efter behandlingen vågade jag säga vad jag ville.

– I dag har jag ett fantastiskt liv, jag har slutat att vara dörrmatta, vågar ha egna åsikter och vet att alkoholen inte längre är lösningen på några problem. Det känns som om jag äntligen har rätt att gå i mina egna skor.

Telefonslussen

Emellertid har Birgits ryggskada tagit ut sin rätt, och hon har i dag sjukpension. Att arbeta i en skola med handikappade barn, som krävde många lyft, blev inte längre möjligt.

– I början var jag rädd; hur skulle jag klara att gå hemma hela dagarna? Nu kan jag i stället skoja om att jag inte har tid att jobba. Telefonslussen och annat här på AA tar sin tid, och jag är ofta ute på gymnasieskolor, vårdsskolor, företag och konferenser för att berätta om missbruk och om AA.

– Det ger så otroligt mycket att informera om den hjälp som finns att få. Jag har inget att skämmas för. Jag har gjort något åt mitt missbruk och vet

inte om jag någonsin mått så bra.

Som representant för AA presenterar hon sig bara med förnamn, dels för att skydda sin egen anonymitet, men också för AA:s skull.

– Alla som är med i gemenskapen kan gå ut och berätta om hur hon eller han blivit nykter genom AA. Däremot får de inte representera AA som organisation. Men i förtroenderådet har vi två icke-alkoholister som kan gå ut offentligt i AA:s namn.

De vanligaste frågorna som Birgit får är: "När vet man att någon är alkoholist?" och: "Hur blir man alkoholist?" Svaret blir att somliga föds med det, medan andra blir det efter "lång och trogen tjänst".

– Men AA tar inte ställning i alkoholdebatten, påpekar hon. Vi får till exempel ofta frågor om vår syn på lördagsöppet på Systembolaget. Officiellt har vi ingen uppfattning. Som privatperson tycker jag däremot att det är bra med lördagsöppet. Kanske blir det då fler barn som får mat i helgen, därför att mamma och pappa inte behöver betala dyrt till någon hälare... Den som vill skaffa sin sprit i alla fall.

I stort sett allt arbete inom AA sker på frivillig grund, och detta väcker ofta förvåning. "Vadå, ställer ni upp *gratis* och pratar??!"

– Folk kan inte förstå hur vi kan vägra ta emot bidrag utifrån, men AA föddes fattigt och ska förbli fattigt. Vår styrka är frivilligheten i sig, några krav ställs inte.

– Den status som människor kan ha i det övriga samhället finns inte i AA-grupper. Om så kungen själv dök upp, skulle det inte bli mer än: "Välkommen, varsågod och sitt." Inom AA råder total jämlikhet. Vi är bara människor, men med samma problem och samma mål.

– Jag har aldrig varit med i någon förening där det funnits så mycket kärlek, där det alltid finns någon som förstår, som är beredd att lyssna och som vet vad man pratar om.

FAKTA

Anonyma Alkoholister

AA är en gemenskap av män och kvinnor som delar sina erfarenheter, förhoppningar och sin styrka med varandra för att försöka lösa sitt gemensamma problem och hjälpa andra att tillfriskna från alkoholism.

Det enda villkoret för medlemskap är en önskan att sluta dricka.

AA kräver inga inträdes- eller medlemsavgifter och är självförsörjande genom frivilliga bidrag. AA har ingen anknytning till någon religion, politisk organisation eller institution. Inte heller till någon annan rörelse av något slag. Begreppet "Gud" som används i sinnesnärvarobönen definieras i AA:s tredje steg så här: "Vi beslöt att lägga vår vilja och vårt liv i händerna på Gud, sådan vi själva uppfattade honom."

AA grundades i USA 1935 och finns i dag i 150 länder över hela världen. I Sverige har AA funnits sedan 1956.

<http://www.aa.org>

Narcotics Anonymous

NA, är en ideell gemenskap eller förening av män och kvinnor för vilka droger blivit ett allvarligt problem. NA definierar sig som "tillfrisknande beroende som träffas regelbundet för att hjälpa varandra att förbli drogfria".

NA tar inte ut några inträdes- eller medlemsavgifter. Det enda villkoret för medlemskap är en önskan att sluta använda droger.

<http://www.na.org>

Christer Karlsson, ordförande i KRIS.

KRIS – Kriminellas Revansch

I Samhället

Vi är en ideell förening bestående av kriminella/drogberoende människor som hittat ett nytt sätt att leva.

– Vad vi sparar in åt samhället? Börge Hellström styrker sig över den helt kalla hjässan och funderar.

– Tja, enligt BRÅ (Brottsförbyggande rådet) kostar en kriminell narkoman minst 19 000 kronor om dagen. Det inkluderar stölder, skadegörelse, polis-ingripanden och eventuella vårdkostnader.

På Börges svarta skjorta, ungefär i samma höjd som en sheriffstjärna skulle ha suttit, finns ett påsytt emblem med föreningens logotype och motto: Solidaritet, Hederlighet, Drogfrihet, Kamratskap.

KRIS bildades så sent som i oktober 1997 men har fått enorm uppmärksamhet, inte minst i medierna. I dag har föreningen drygt 1 800 medlemmar, varav 600 stödmedlemmar. Kungen är en av dem.

– Om du stjälar en TV värd 5 000, fortsätter Börge sitt ekonomiska resonemang, så ger hämlaren dig knappt en tredjedel av värdet. För att få ihop till fyra kabbar heroin, som var och en kostar 500 kronor styck, måste du stjäla för mångdubbelt mer. Fast har du tur så är hämlaren och langaren samma person, och då behöver du inte jaga runt.

– Men förutsättningen för att denna marknad ska fungera är ju att så kallat vanligt hederligt folk köper stulna varor.

Börge konstaterar att tillgången på narkotika är god.

– Marknaden har helt enkelt ökat; nu handlar också välbärgade barn på Plattan. Och ironiskt nog verkar det i dag vara fler som jobbar med missbruksfrågor än som knarkar. Resurser för att hjälpa dem som vill lägga av finns faktiskt, men samarbetet är uselt.

Börge Hellström är drogfri sedan ganska många år, och i fängelse har han bara suttit en gång, på 70-talet. Bland övriga KRIS-medlemmar är det inte ovanligt med 10–15 eller t o m 20 år på kåken. Så vadå rehabilitering? Till vad, från vad?

KRIS nya träffpunkt ligger på Tjärhovsgatan i Stockholm. Tidigare var detta Södermalmspolisens gamla lokaler. Mitt emot på samma gata ligger Katarina skola, i kvarteret bredvid finns närpolisen och strax bakom skolan anas Katarina kyrka med sin stora, gröna park. Skolan, polisen och kyrkan, närmare det etablerade samhället kan man knappast komma.

Lokalen är stor, drygt 500 kvadratmeter, och möblerad med hopsamlade stolar, bord och soffor. Målat och renoverat har medlemmarna gjort själva. Inom "skräet" finns hantverkare av alla slag.

Klockan är nio på morgonen och ett 15-tal medarbetare har samlats för att gå igenom dagens arbete. Vincent, som muckade från Täbyanstalten för 1 1/2 år sedan, håller i mötet och dagens schema.

– Konstgruppen träffas här klockan elva, och auktionsgruppen Söder mot narkotika har möte i TV-rummet klockan tre, läser han ur anteckningarna. Vid sextontiden kommer reklambyrån och i kväll är det Korpenfotboll. Blå bussen går härifrån sjutton prick för dem som ska följa med; bra om några hänger på och hejar. Micke och Bengt är i Västervik för informationsmöte på anstalten där. Hur ser dagens program ut för er övriga?

– Jag går igenom budgeten för hösten, säger Elisabeth, och la har börjat på en webbkurs. Den är tydligen rätt tuff.

Besök i Vilnius

Alla redogör för sitt, och mycket av dagens arbete kretsar kring den förestående resan till Litauen. KRIS har besökt Vilnius flera gånger och etablerat ett samarbete med flera fånganstalter. På denna resa ska ett 20-tal medlemmar från KRIS följa med.

Stora samlingsrummet är därför översvämmat av påsar, säckar och kartonger. Under ett par månader har man samlat in kläder, hygienartiklar och datorer som ska levereras till det frivilliga aids-centret i Vilnius, som med svensk hjälp vill starta ett arbetskooperativ och på sikt även jobba med behandling. Två unga f d missbrukare från Litauen gör en form av praktik hos

KRIS och har efter ett par månader i Sverige lärt sig förvånansvärt bra svenska.

– Egentligen vill de inte tillbaka till Litauen, viskar Gith, som nyligen fått en OSA-anställning³ hos KRIS.

Peter, som fungerar som föreningens personalchef, begär ordet och påminner om att alla som ska med på resan får komma ihåg att växla in pengar själva.

– Och om någon här skulle ramla dit, börja knarka eller dricka, så får den personen ta sig hem på egen hand. Ingen får köpa ut något på vägen dit – eller där – säger han bestämt. Vill man däremot köpa ut en flaska till mamma på vägen hem, är det OK. "Till mamma", ekar flera röster i rummet.

En dryg halvtimme senare är morgonmötet klart, men innan alla reser sig kräver Jonas skärpning på städsidan.

– Alla måste göra mopparna rena efter städning. De ska lukta fräscht, och det gör de inte alltid. Dammsugaren står tills vidare i skrubben bredvid kontorstoaletten.

Varför just Litauen? frågar jag efteråt.

– Kontakten kommer ursprungligen genom ECAD, European Cities Against Drugs, förklarar Christer Karlsson, föreningen KRIS ordförande och grundare.

– Där förekommer nästan inget samhällligt förebyggande arbete vare sig mot narkotika eller prostitution. Därför försöker vi få dem att tro på klientstyrda organisationer. De har ingen erfarenhet av det, men eftersom de vill kvalificera sig för deltagande i EU-samarbetet är de rätt positiva till oss, skrattar han.

– Glöm inte att vi ska hämta skor ute i Sundbyberg, påminner Vincent när han passerar.

Telefonerna ringer oupphörligt och människor kommer och går i en strid ström. Hos KRIS är det öppet hus för medlemmar varje dag, mellan klockan 10 och 21 på vardagar och mellan 15 och 21 på helger. Många kommer förbi för att prata, få ett råd, ta en kopp kaffe eller äta gemensam middag för 20 kronor. Tico härskar i köket och bevakar noga sitt skafferiförråd.

³ Offentligt skyddat arbete, som betalas av kommun och stat gemensamt.

Idealitet och professionalism

Föreningen har vuxit snabbt. För snabbt, tycker ibland Christer Karlsson själv.

– Vi är så ostrukturerade, det är vårt problem. Ett tag blev jag lite desperat, ringde försäkringskassan och hörde om de hade några överblivna 55+are – ekonomer eller administratörer – som kunde hjälpa oss. Vår styrka ligger inte på papperssidan, utan i att hjälpa folk att mucka från kåken.

– Men vi är en kamratförening; att ta in administratörer utifrån blir därför fel. Då finns det risk att verksamheten cementeras och vi börjar agera som en myndighet. Ett visst kaos är nog nödvändigt, annars riskerar vi att förlora vår själ.

– Soc missar något väsentligt, fortsätter han, de kan inte känna när någon är redo. De är lätta att manipulera, men å andra sidan misstänksamma när någon verkligen är redo. Hos många är det en pluspoäng i måendet när man kan klämma soc på pengar och andra förmåner. De är ju en myndighet. Men så tänker inte folk som kommer till oss.

Kluvenheten är påtaglig. Å ena sidan vill man förbli en stödförening för f d missbrukare och kåkfarare, å andra sidan finns ambitioner både att driva stödboenden och på sikt även fångelser på entreprenad. Idealitet och professionalism. Går de att förena?

Hundra procent uppbackning

Gith testade narkotika redan i trettonårsåldern och har i perioder även varit prostituerad. Nu har hon hunnit bli 40 år och är drogfri sedan fyra år tillbaka.

– Första gången jag kom i kontakt med KRIS var på narkotikamässan i Göteborg 1999. Jag var där som representant för behandlingskollektivet Dianova⁴, f d Le Patriarche, och vi hade montrar i närheten av varandra.

Hon var då nyligen hemkommen från en treårig vistelse i Frankrike hos Dianova, en behandling som hade betalats av socialtjänsten.

⁴ En stiftelse som erbjuder en miljöterapeutisk behandling som pågår under lång tid, ofta ett par år. Den finns på flera platser i Europa och även i USA.

– För mig var det nödvändigt att komma bort från Sverige. En tre- eller sexmånadersbehandling här hade inte hjälpt mig. På Dianova fanns inga droger, det gick inte att ringa ut, ingen kunde nå dig. Narkomaner är rätt duktiga på att tycka synd om sig själva, och första månaden grät jag bara, men jag insåg till slut att det bara var att hugga i och börja jobba.

Allt var nytt och annorlunda på Dianova – kulturen, språket, maten, reglerna, människorna. Huvudspråket i organisationen är spanska, men Gith lärde sig även en del franska och kunde också bättra på sin engelska.

– Men jag var oerhört rädd för att komma tillbaka till Sverige och inte ha några kompisar. Jag kände ju bara folk i pundarkretsar.

När Gith kom hem igen i slutet av 1999 fick hon kontakt med ett par socialarbetare från Rinkeby. Ett nytt anti-drogprojekt skulle starta, och hon blev erbjuden att delta.

– Men jag var ingen van projektledare och brände ut mig ganska rejält. Varje gång jag frågade om något fick jag långa utläggningar till svar. Jag klarar inte sånt, vill bara ha raka svar. Till slut var hela huvudet fullt av papper, penningansökningar, skrivelser. Alla var *så* positiva till allt jag föreslog och gjorde, men det var möten och sammanträden, sammanträden och möten. Suck!

Järva Fritt Från Droger var arbetsnamnet på projektet.

– Men så dök det upp ett annat s k Järvaprojekt, berättar Gith. Stockholms stad gjorde också en satsning, och vi klev väl lite på varandra kan man säga. Ingen visste vad den andra gjorde och projekten började nästan konkurrera med varandra.

Gith tyckte att hon bara trampade runt och bestämde sig för hoppa av. I början av sommaren 2000 fick hon en s k försökslägenhet på Södermalm i Stockholm, vilket innebär att socialförvaltningen står för kontraktet, att hon har en kontaktperson och kan få överta kontraktet om hon håller sig drogfri i ett år.

– Jag har inte bött ensam förr. Oron i kroppen finns kvar, jag har svårt att sova och blir lätt sittande framför TV:n till långt in på nätterna.

– Ofta går jag därför ner till KRIS lokal på kvällarna för att slippa gå runt i lägenheten. Det är just gemenskapen som är så lockande med KRIS. Så länge man är juste har man 100 procent tillbaka, och även om man skulle falla igenom så finns de kvar, 100 procent uppbackning.

– I övriga samhället möter man människor som inte har samma bakgrund och som inte talar samma språk. Här känner jag mig trygg och behöver inte bära någon mask. För även om jag verkar kaxig är jag långt ifrån trygg, trots att jag varit drogfri i fyra år.

Skulle soc kunna bygga upp en verksamhet som den ni har här?

– Nej knappast, säger Gith och skakar på huvudet. Många socialarbetare är medberoende, de tycker synd om oss. Med de arbetsmetoderna lyckas man bara skapa ännu större utanförskap.

Hos soc måste man ljuga

Kriminalitet är en livsstil. Gith konstaterar att det är svårt att släppa ett kriminellt beteende och bygga upp en ny identitet.

– Av gammal vana tittar jag fortfarande in i bilar för att se vad som ligger i dem. Finns där något användbart eller säljbart? Förr kunde jag alltid tjäna en extra hacka på att bryta upp en bildörr.

– Hur jag hade lärt mig det? Gith skrattar sitt hessa skratt.

– Jag levde med en duktig inbrottstjuv under flera år. Och när jag i dag går i butiker för att handla letar jag fortfarande efter kontrollanter, trots att jag inte längre snattar.

– Nu måste jag lära mig leva ett annat liv som är fullständigt nytt för mig. Det är så mycket jag inte har gjort förr, deklarerat till exempel och betalt p-böter (skratt). Men jag vet inte om jag skulle kunna klara av att börja jobba på ett vanligt kontor, mellan nio och fem. Alla skulle veta, titta i smyg, och om något försvann skulle alla undra om det var jag.

Gith har bara gått 7 1/2 år i skolan och haft beredskapsjobb på en charkfabrik. När hon hade fått sitt första barn och var intagen på Mödrahemmet gick hon en vaktmästarutbildning. Mer omfattande är inte den civila arbetserfarenheten.

– Här på KRIS har jag rätt att vara mig själv, ta del av de andras erfarenheter och göra mina egna misstag.

Tillsammans med Börge bygger hon nu upp ett konsekvensbeskrivningsprogram för unga förstagångsförbrytare mellan 16 och 20 år. Börge arbetar med killarna och Gith med tjejerna.

– Vi delar med oss av våra erfarenheter, låter dem möta brottsoffer och

åker till olika anstalter där de får träffa livstidsdömda fångar. Det brukar bita!

– Det finns bara två sätt att jobba med dessa unga, säger hon, och det är att skapa en relation och att beröra. Vi försöker få dem att inse att de har ett problem, för det tycker de ofta inte.

Amfetamin var Giths huvudsakliga drog, och hon beskriver amfetaministens liv som oerhört hektiskt. En stor del av tillvaron kretsar kring bilar, man sover, äter och bor i bilen och är emellanåt vaken mer än 24 timmar i sträck. Men i flera år levde hon ett på ytan normalt liv. Hade lägenhet och lämnade sina barn på dagis på morgnarna. "Jobbet" bestod i att agera chaufför åt påtända kompisar som utförde sina "uppdrag" på olika håll i stan.

– Jag har aldrig suttit inne men är dömd till skyddstillsyn och hade turen att få en kanonbra övervakare, som jag fortfarande har kontakt med. Det var tack vare henne jag så småningom kom in på Dianova.

– Hos soc måste man ljuga eller i alla fall förneka. När jag födde mitt första och mitt tredje barn var jag drogpåverkad när jag åkte in till BB; bara mellanbarnet föddes utan att jag tagit tjack innan.

Gith säger att hon aldrig försökt lägga av med drogerna, bortsett från det år hon var intagen på Mödrahemmet med sitt första barn.

– Barnen var min livsgnista, och när de togs ifrån mig slocknade allt. I efterhand kan jag se att det var bra. Man ska inte ha barn när man är missbrukare, då händer saker som barn inte ska vara med om.

Hon sitter tyst en stund. Konstaterar att skulden alltid finns där. På skrivbordet bredvid datorn, finns bilder på de tonåriga barnen.

– Jag betraktade mig inte som narkoman, försöker hon förklara. Jag tog tjack, visst, men narkoman tyckte jag inte att jag var. Man lurade sig själv, hela tiden. Däremot kunde jag erkänna att jag var alkoholist, för periodvis drack jag också stora mängder.

– Och eftersom jag aldrig åkte in, fick jag heller aldrig en chans att vila hjärnan. Under alla dessa år satt jag bara en månad i häktet och det var riktigt skönt. De som åker in på kåken får en chans att tänka efter. Det måste komma en längtan efter ett annat liv, för när man är mitt uppe i knarkandet tänker man inte så.

Saknar du ditt gamla liv?

– Nja. Jag spar en del kontakter.

Vad menar du?

– Langare, förtydligar Gith. Många undrar varför jag inte försöker locka in dem i KRIS, men en narkoman är van vid att alltid ha utvägar, och jag vet ju inte vad som sker med mig i framtiden...

– Man kommer ihåg det roliga man gjort, de stora pengarna, de häftiga kickarna. Det andra glömmet man, alla gånger man fått stryk, de gånger man fått dåligt knark. Ibland undrade jag förstås hur *de där andra* var, de som levde utan droger, Svenssons. Hur kunde de få orgasm utan att ta en rökare före?

– Nu vet jag att många av dem inte blir roliga förrän de fått i sig sprit. Gith skrattar åter sitt hesa, höga skratt.

– Nej, jag vet inte om det här livet är bättre. Men jag tror det. Mycket var roligare med droger, men samtidigt är det så att droger förstör. Och det är skönt att kunna sitta i lugn och ro och bara njuta av en vacker utsikt med en coca-cola i handen.

Vad längtar du efter?

– Det är så mycket nytt som händer så jag är rätt nöjd med livet nu. Jo, jag skulle vilja lära mig att komma till ro, men jag vet inte riktigt hur man gör. Samtidigt är jag lite rädd för det där lugnet.

– Och så skulle jag vilja att mina barn hade fullt förtroende för mig. De kommer hem till mig då och då, och min hjärna vet att de har det bäst på respektive håll, men jag är inte säker på att min mage och mitt hjärta vet det.

Ur ett brev till KRIS:

Hej alla på KRIS!

Jag är en gubbe på 49 bast som vill lämna mitt gamla liv bakom mej nu. Jag har kommit så långt ner i skiten så att jag vet inte vart jag ska ta vägen den här gången när jag muckar. Så när ni ifrån KRIS var här på x-anstalten och informerade om eran rörelse så fick jag ett litet hopp att få en chans i samhället igen, som jag vill sluta med både droger och fängelsestider. Jag har visst 24 domar bakom mej och det blir ju några år på kåken . . . Jag har hamnat i en ond cirkel som man säger. När ni var här så bestämde jag mej att nu får det vara nog för jag har tappat två familjer och ett barn och nästan håller på att tappa mitt andra barn så nu måste jag helt enkelt sluta för

den jäntan jag har är mitt älsklingsbarn . . . Jag har ingen bostad heller när jag kommer ut och jag vill gärna tillbaks till Stockholm. För det är i alla fall min hemstad . . . Så jag önskar att jag kan få erat stöd när jag muckar och kanske hjälp med allt annat som hör till när man ska bli drogfri och bli fri allt spring efter narkotika. Tänk att kunna få sova lugnt på nätterna och kunna känna sig fri från allt elände. Tack på förhand. Ha det bra på KRIS.

– När vi är ute på kåken och pratar är det ovanligt att någon kommer fram direkt och säger: "Jag vill ha hjälp." Det är att blotta sig, att vara en svag människa. Och det är livsfarligt att visa sig svag på kåken. Tillvaron där är så erbarmligt fattig, det snackas bara om gamla och nya brott, knulla och träning. Däremot brukar det alltid vara några stycken som hör av sig till oss efteråt, säger Christer Karlsson, som, med erfarenhet från drygt 20 år på olika fängelser i Sverige, nu är ordförande i KRIS.

Ingen får komma in påtänd!

– Vad händer i dag då?

Peter håller i morgonmötet denna tisdag.

– Christer och Elisabeth träffar KRIS i Göteborg och även polisen där nere, säger Vincent.

Och så måste vi hämta några fler datorer. Lasten till Vilnius går på fredag. Vem kan hänga med Mats och fixa det? Stefan?

– NN har problem med kronofogden, fortsätter Peter. De har tagit för mycket pengar av honom, han har inget kvar att leva på, och nu kräver soc att han ska höra av sig och skriva ett papper. Men han har ju dubbeldiagnos och klarar inte det. Så då får vi rycka in.

– Och den sista denna månad är deadline för tidningen. Hör av er till Eva om ni har något material som ska in.

Markko undrar vad man ska göra när någon kommer in i lokalen och är påtänd.

– Det var en här i går som var horsad (hade tagit heroin). Lullig, med pyttesmå pupiller, ja ni vet.

– Då måste vi porta dem direkt, svarar Peter.

– Jag tycker det är jobbigt, invänder en KRIS-medlem. Killen i går var en

gammal polare; han satt på kåken för ett par månader sen bara. Han vill vara med.

– Visst, det är helt OK, fortsätter Peter, men här inne måste han vara ren. Det är därför många tycker att det är skönt att komma hit. Börjar vi släppa på det kravet vet vi inte var det hamnar.

Instämmande mummel hörs från olika håll.

– Om någon här tycker det är svårt att säga till så be mig, jag har inga problem med det. Så har vi en rolig nyhet. I lokalen råder som bekant rökförbud och de flesta av oss brukar ju stå härutanför på gatan och röka, mitt emot skolan.

– Nu är det en förälder som har reagerat. Han råkar vara egenföretagare och säljer bland annat rökburar, som fångar upp all lukt. Han vill sponsra vår verksamhet med en sån bur.

En spontan applåd utbrister.

– Jaha, har nu alla arbete under dagen. Benny?

– Ja, jag ska hjälpa Vincent i receptionen.

– Marielouise?

– Jag har inget särskilt i dag, så jag hoppar in där jag behövs. Säg till om det är något.

Peter – KRIS första fånge

– Nej, säger han fundersamt. Det är nog ingen som har riktig koll på hur många KRIS-föreningar det finns i landet. Jag skulle gissa på ett 20-tal orter. Vi har kontaktmän på olika håll, somliga är självgående, andra vacklar. Grupperna står och faller med eldsjälarna.

Men nu ska Peter Söderlund – tillsammans med Christer Karlsson och Börge Hellström – bygga upp en riksförening. Socialstyrelsen har lovat bidra med pengar.

– Riks-KRIS ska fungera som stöd och som konsult. Det är märkligt hur svårt myndigheter har för att komma till skott, ordna lokaler och sådant. Allt tar en oändlig tid. Myndigheterna, de tar fram fina papper som hamnar i pärmar. Vi *gör* saker!

Tålmod är ingen egenskap som står högt i kurs här, saker och ting ska ske nu. Inte så småningom.

Peter bekräftar att det kan ta lång tid att släppa ett kriminellt tänkande.

– Men i mitt fall finns kraften kvar och kan nu användas till något bra. Förr ägnade jag mig åt knarkaffärer, planerade, hade kontakter på alla håll. Affärerna krävde mycket logistik, kunskaper som kommer väl till pass nu också.

I dag lyfter Peter en bruttolön på knappt 15 000 kronor i månaden, småpengar jämfört med de summor han tidigare rörde sig med. Av hans lön betalas 90 procent av AMI (Arbetsmarknadsinstitutet) och resterande tio procent av KRIS.

– Jag skulle gärna vilja ha en vanlig lön. Att få soc-pengar eller bidrag i någon form känns inte värdigt. Och den åsikten har vi nog alla, vi som jobbar här.

Peter fungerar som KRIS "personalchef", vilket bl a innebär att han dagligen lägger schema för 23 personer.

– I allmänhet lyckas vi ordna uppgifter åt alla. Men en del har lämnat oss sedan de fått jobb på andra håll, som Magnus som nu blir vaktmästare ute på Fryshusets friskola och Sussie, som jobbar på FOSU, ett privat företag som arbetar med friskvård och social utveckling.

Peter muckade från Österåkersanstalten den 1 augusti 1998, 37 år gammal, sedan han dömts till fyra och ett halvt år för narkotika- och vapenbrott. Christer Karlsson, KRIS ordförande, träffade han första gången under en permission på ett NA-möte (Anonyma Narkomaner). Peter kom att bli den första fånge som den då nybildade föreningen mötte vid grindarna.

– Jag hade mått dåligt en längre tid och bestämt mig för att byta liv. Uppvaknandet kom när äldste sonen stolt visade upp en bild han sett i tidningen med maskerade rånare. Det var tydligt att det var så han såg mig, som en förebild. Med en sådan pappa skulle han aldrig behöva vara rädd, tyckte han.

– Många bestämmer sig för att byta liv när de sitter på kåken, fortsätter han, men de klarar det sällan. Motståndskraften är inte stor. Det kan räcka med att soc bråkar om ett par hundralappar.

KRIS har ett utvecklat faddersystem med dygnet-runt-jour för de ny-muckade. Peter är själv fadder för sju f d fångar, och relationen består så länge som parterna önskar.

– En del håller kontakt under ett par månader, andra i flera år. En del behöver flera samtal om dagen, andra kanske bara ett par gånger i veckan. Jag hade en kille boende hos mig ett par månader. Han var så full av hat mot allt

och alla så vi startade varje morgon med att bara sitta mitt emot varandra och hata. Ju längre dagen led desto mindre hat fanns kvar och på kvällen kunde vi sitta i soffan, se på TV och bara mysa.

På fängelserna var skepsisen mot KRIS stor. Vad fan var det här? Nå jävla gola-förening?

– Vi fick ägna lång tid åt att bygga upp ett förtroende bland fångarna, och det var inte helt lätt. Men sedan jag muckat sommaren 1998 har vi nu, två år senare, tagit emot och varit faddrar eller moddrar till ungefär 60 fångar. Av dem har 70 procent, så här långt, klarat att leva hederligt och drogfritt.

– Men vi har även medlemmar som kommer in direkt från gatan, som behöver stöd och som vi inte tidigare har mött ute på kåkarna, men som levt i kriminella kretsar.

De som inte klarar sig då, de som återfaller?

– Dem kan man inte göra så mycket för. De får ta sig en funderare till och komma tillbaka.

Peters egen familjebild var mörk. Pappan söp och mamman gjorde vad hon kunde för att ändå hålla ihop hemmet och tillvaron för de fyra sönerna.

– Hon hade ett helvete, det var mycket liv och bråk hemma. Och själv var jag bara tio år när jag började dricka öl. En kompis och jag brukade ta våra fiskespön och gå till stranden, fiska och öla. Men skolan skötte jag hyggligt under alla år, även gymnasiet, trots drogerna.

Peter skaffade egen familj tidigt, inte ovanligt bland dem som vuxit upp med trassliga familjeförhållanden. Längtan efter gemenskap och ett "normalt" hemliv är stor. Under ett par år idkade han också familjeliv och drev ett litet företag som odlade och sålde grönsaker och blommor.

– Men jag levde ett dubbelliv. Alla kände till det, inklusive polisen och soc. Men inbrott har jag inte ägnat mig åt, tillägger han, jag gillade aldrig att bryta mig in hos folk.

Att knarka och samtidigt leva familjeliv fungerar inte i längden. Förhållandet sprack, och Peter har i dag fyra barn i åldrarna 17 år till 6 månader med fyra olika mammor.

– Men jag försöker träffa mina barn så mycket jag någonsin kan.

Vad skulle du göra om dina barn började intressera sig för droger?

– Försöka snacka med dem, prata dem till rätta och framför allt berätta sanningen. För det går inte att köra med enbart skrämselfpropaganda, det är

en falsk bild. Det *är* en häftig upplevelse att testa droger, det är ju därför man gör det och det är också därför man fastnar. Men konsekvenserna ser man inte i början, de kommer senare, ibland långt senare.

På Österåkersanstalten fick han möjlighet att regelbundet träffa en psykolog och gå i gestaltterapi, en kontakt han fick behålla även efter muck.

– Det hjälpte mig enormt mycket, liksom den kurs i företagsekonomi och data som jag fick gå via Kunskapslyftet.

Olika vägar för tillfrisknande

– Jag hade väl tur på flera sätt. När jag åkte in på kåken fick min yngre brorsa hyra min lägenhet, så till skillnad från de flesta andra hade jag någonstans att bo när jag kom ut. Av oss fyra bröder är en död, en dricker fortfarande i perioder och en har blivit nykter genom en självhjälpsgrupp.

Peter själv har inte gått igenom någon behandling för sitt drogmissbruk, han ansåg att han hade koll på läget.

– På slutet hade jag inte det men tyckte att jag hade kraft och vilja att ta itu med det själv. NA fungerade för mig i början, och nu räcker det med gemenskapen i KRIS. Det finns olika vägar till tillfrisknande, men det går inte att övertyga någon om att sluta droga om hon eller han inte vill.

– Personligen tycker jag att det är ett jävla daltande med narkomaner. Mycket pengar kastas bort på många och dyra behandlingar. Tyvärr är det nog så att knarkaren måste gå ner sig rejält för att vilja förändra sitt liv, för det är trots allt rätt roligt att knarka.

– Och jag är jättetacksam, verkligen, för att samhället ställer upp. Det finns många bra socialarbetare, som så gärna vill hjälpa till. Men utan en liknande bakgrund är det svårt att ge rätt stöd. Det är därför som de klientstyrda organisationerna ofta är överlägsna.

Vad är det största hotet mot föreningen?

– Att vi blir som en myndighet, svarar han utan att behöva fundera särskilt länge. Med det menar jag att regelboken styr och att folk intar sina positioner och sedan bevakar dem. Men vi går mycket på känslan och måste hålla oss på gräsrotsnivå för att bli trodda när vi är ute på fängelserna.

Peter medger att han får en kick av att åka ut på anstalterna och hålla informationsträffar om KRIS.

– Men efteråt är man alldeles slut, kokt i hjärnan. Det är så mycket känslor, minnen.

Hårdare regler efter Malexander

– Det oroar oss att kriminalvården blivit så mycket tuffare med permissioner. Förr kunde vi ta med fångar ut en gång i veckan – simma, spela golf, fiska. Det var oerhört bra. Men det förändrades efter Malexandermorden. Nu måste man ha med kåkarnas egen personal, men eftersom personalstyrkan skärs ned så går det oftast inte.

Vad är framgång för en organisation som KRIS?

– När vi hjälpt någon att bryta sitt kriminella leverne. Vi jämför oss gärna med kriminalvården. Den är inte precis en konkurrent men en bra värde-mätare. Kriminalvården har haft monopol inom sitt område men misslyckats. Jag har hört att det bara är 20 procent av dem som muckar som inte återfaller i brott. Våra siffror är betydligt bättre.

– Riksrevisionsverket har riktat stark kritik mot kriminalvården, fortsätter han. Ingen uppföljning, dålig kontroll och höga kostnader. De *måste* strama åt – men sparar fel.

– Österåker hade ett bra resultat på Ann-Britt Grünewalds tid, men besparingarna drabbade de goda projekten och eldsjälarna tröttnade. Egentligen borde flera fånganstalter få slå igen eftersom de visar så usla resultat. Inget företag skulle tillåtas fungera så illa.

– Jag tror att en privatisering kommer också inom kriminalvården. Och då är det viktigt att organisationer som vår håller sig framme, för att inte monopolet ska bytas ut mot någon vinstdrivande koncern. Inom KRIS har vi flera gånger pratat om hur vi skulle vilja driva ett fängelse – med praktikjobb, behandlingsprogram, möjlighet att ta körkort och en bostad ordnad *före* muck.

Peter menar att dagens fängelser fungerar som utbildningsanstalter – i brott.

– Alla bara skyller ifrån sig; frivården som ska hjälpa till med utslussningen har stora lokaler i stan och massor med anställda men utträttar väldigt lite. De gör väl så gott de kan, men de har inte särskilt mycket koll på läget och samarbetet med andra myndigheter fungerar inte heller särskilt bra.

– Vi har en kille här hos oss, som nyligen muckat och nu varit drogfri i tre

veckor efter att tidigare ha åkt in och ut på kåken 17 gånger, berättar han. Det är första gången han är ren sedan han började testa droger. Han behöver ett fritidsintresse men har inga pengar.

– Vi har ringt till frivården i den kommun där han senast satt på anstalt, men de säger bara att de inte har några resurser och hänvisar till Stockholm där han nu bor. Men där hänvisar de till hans gamla hemort.

– De riskerar en människas liv på grund av byråkrati, feghet och ovilja. Men åker han in så måste samhället stå för kostnaderna ändå, och en fängelseplats är inte gratis. Om man väljer att förändra sig så ska man också få stöd, säger Peter med eftertryck.

Hur hade det gått för dig utan KRIS?

– Förmodligen hade jag varit tillbaka i kriminalitet. Jag visste ju att jag kunde försörja mig på det. En enda gång har jag åkt in, och det var för att en annan person hade golat. Själv har jag inte tjallat på andra och därför inte haft problem.

– Men man ska nog inte stanna för länge i en sådan här organisation. Det måste vara cirkulation, man måste ut och pröva sina vingar. Så småningom ska jag kanske också gå vidare. Jag gillar att göra affärer och jag har lätt för att komma överens med människor, nu precis som när jag var kriminell. Jag ska nog klara mig, även om jag är hederlig och drogfri.

Soc ställer krav, visst. Vi ställer också krav, krav på hederlighet, drogfrihet och solidaritet. Skillnaden är att vi finns till hands på kvällarna, på helgerna. När jag satt inne var KRIS ute och informerade, och när jag sade att jag ville ha hjälp, kom de ut och besökte mig flera gånger. När jag hade permissioner hämtade de mig och vi gjorde roliga saker tillsammans. Och den dagen jag muckade stod de vid porten och väntade, säger Vincent Chavulimu, fri från Täbyanstalten den 4 april 1999 efter en dom på åtta månader för bl a narkotikabrott.

Trots allt göder vi ju maskineriet...

Den blå bussen (sponsrad av kriminalvården) med plats för sex personer står parkerad utanför KRIS lokal. Klockan är tio på förmiddagen, och vi ska åka till Österåkersanstalten. Ingen vanlig information den här gången, snarare en

uppföljningsträff. Resan tar tre kvart, Peter kör och det är mycket prat, skratt och en smula nervositet. Med på turen är också Kauko, en finländsk f d kåkarare och alkoholist som nu är soldat i Frälsningsarmén, Miki, som också arbetar på KRIS, och Tadas, den unge, litauiske volontären.

Magnus sitter längst fram och klagar över att han har ont i magen. Det är oron.

– Men det går säkert över, Peter är ju med. Han är min fadder, förklarar han för mig.

Efter att ha passerat kyrkan och idyllisk småhusbebyggelse svänger vi in på en liten skogsväg och snart syns de höga terrakottafärgade murarna. Österåkersanstalten har c:a 120 intagna. Kamerorna sveper över området. Peter går fram till mikrofonen: "Det är KRIS, släpp in oss."

Alla i gruppen flinar, och efter en stund hörs ett ljudligt klick.

Redan någon vecka tidigare har vi meddelat namn och personnummer, och legitimationerna granskas av vakten i entrén. Mest formalia, för här känner man igen varandra sedan tidigare.

Långa gånger avlöser varandra, och vi kommer så småningom upp på G-avdelningen, som har många långtidare.

Thomas tar emot, lång och muskulös. Han har en handduk instucken i jeanslinningen som förkläde och säger lite vresigt att vi kunde hört av oss tidigare om att vi skulle komma. Men han har bakat sockerkaka, och varmt kaffe finns i termosar.

I TV-rummet sitter en handfull män mellan 30 och 50 år. Flera ansluter, och snart måste man gå och hämta flera stolar. Somliga är uppenbart fientligt inställda, men de flesta angelägna om kontakt. Samtalet går trögt i början, killarna från KRIS avvaktar, vill mest lyssna, och det blir Thomas, som sitter inne på 13 år och som ska "slussas ut" om ett par månader, som för de andras talan. Han har suttit på flera av de tyngre anstalterna – var även bunkerplacerad under flera år – och förefaller (därför?) respekterad av de övriga. Han är medlem i KRIS och kommer när han muckar att få Peter som sin fadder.

– Programverksamheten skärs ned, börjar Thomas, liksom permissionerna och utbildningen för plitarna. Förr fick många utbildning i missbruk och terapi; så är det inte längre. Det är bara spillror kvar och vi lever i de spillrorna.

– Hur ska man kunna få en kille att börja fundera över sin problematik, varför han börjat droga, om han inte kan få terapeutisk hjälp, börjar förstå sig själv och sina känslor? Drogerna och kriminaliteten är en flykt undan känslorna.

Han talar med bitterhet men uttrycker sig oerhört väl. Jag blir först förvånad. Fast varför?

– Österåker har länge varit en motivationsanstalt, utan droger, påpekar han. Det är snart borta. Nu börjar man ta in vem som helst, och då förstörs andan här. Man säger att man vill upprätthålla drogfriheten, men av ekonomiska skäl vill man dra in de systematiska kissproverna och införa slumpmässiga tester.

– Urinproven garanterar vår frihet och gör det möjligt för oss att ta emot våra anhöriga här. Det är viktigt att hålla anstalten drogfri, att besökarna inte har med sig droger in. Med en tuffare attityd i fråga om besök och permissioner håller man ute *både* det onda och det goda.

– Det är lätt att rasera den verksamhet som finns här, men den är svår att bygga upp. Och snart kommer det att kosta ännu mer, om man ska börja spara här. På anstalterna finns oerhörda mängder knark i dag. På Hall lär åtta av tio vara påtända dagligen.

– Det verkar som om Krim bara bryr sig om att visa upp en bra ekonomi, inte att man lyckas återföra människor till samhället. Frivården får 700 miljoner om året att röra sig med men har dålig koll och uppföljning.

– Frågan är om man *vill* rehabilitera, säger han till slut. Trots allt göder vi ju maskineriet med socialarbetare, poliser, åklagare, fängelser... 15 procent av Sveriges arbetskraft sysselsätts på grund av kriminalitet och droger. Lika stort som industrin. Och vem vill avskaffa industrin?

I bussen hem är alla trötta, men nöjda. Dagen har varit lång, vi har gått runt på flera avdelningar och träffat många interner, både i större grupper och enskilt i cellerna. Väktarna nickar och pratar, tycker uppenbart att det är roligt att träffa Peter och hans kompisar igen, fast numera i andra roller. När det är dags att åka tillbaka till stan bär vi alla på ett antal lånade konstverk. Fängelsekonst. Det ska bli vernissage i lokalen på Tjärhovsgatan.

FAKTA

Föreningen KRIS – Kriminellas Revansch I Samhället – är en ideell förening bestående av kriminella och/eller drogberoende människor som vill täta glappet mellan fängelset och samhället. Absolut hederlighet och nykterhet är ett krav.

Medlemskap kostar 75 kr per år för f d missbrukare/kriminella och 150 kr för stödmedlemmar. Föreningen får ekonomiskt stöd av bl a Stockholms stad, Justitiedepartementet, Skandia, flera andra företag och olika fonder. Omsättningen för år 2000 ligger på drygt tre miljoner kronor.

KRIS medlemmar ställer upp som faddrar/moddrar för dem som muckar, man ordnar pappa–barn-läger, kurser i bl a måleri, teater, dans, skrivande, meditation och data samt erbjuder en omfattande idrottsverksamhet.

KRIS samarbetar även med andra klientstyrda organisationer som Basta Arbetskooperativ samt lokala avdelningar inom Länkarna och Nobba Brass och Nubbe.

<http://travel.to/kris>

Foto: Kenneth Hellman

Björn och Mona Stockman

Frälsningsarmén

*Så länge kvinnor måste lida och gråta – vill jag kämpa.
Så länge barn och ungdom saknar skydd och vård – vill jag kämpa.
Så länge människor fyller våra fängelser – vill jag kämpa.
Så länge det finns en drinkare kvar – vill jag kämpa.
Så länge det finns en vilseförd flicka på gatan – vill jag kämpa.
Så länge det finns en människosjäl som lever utan Guds ljus – vill jag kämpa.
Jag vill kämpa ända till slutet!*

William Booth (1829–1912), Frälsningsarméns grundare

– Vi får inte glömma att vi faktiskt är en armé inbegripen i ett krig och att vårt uppdrag är att vinna människor för Gud, säger Karin Hultgren, frälsningsofficér och verksam i Huddinge kommuns kvinnojour, i arméns egen tidning *Stridsropet* nr 16/2000.

I intervjun beskriver hon sig som en "gerillasoldat":

– Myndigheternas oförmåga att ta tillvara kvinnors och barns intressen, att skydda dem i utsatta lägen, möta deras basala krav, tvingar mig att arbeta som jag gör i dag . . . Dessutom ställer jag upp för kvinnor i kris, till exempel den äldre kvinnan, som hemtjänsten inte kan ta hand om, eller någon som just lämnar kvinnoängelset.

Det militära språket kan förmodligen verka stötande på många som bara betraktat Frälsningsarmén på avstånd. Det talas om vapen, militära gradbe-teckningar och order från högkvarteret om att "öppna eld", det vill säga att starta ny verksamhet på annan ort.

De första frälsningssoldaterna utkämpade i slutet av 1800-talet sina strider på Londons gator mot dem som tjänade pengar på spritförsäljning och prostitution. Men missionerandet var inte särskilt populärt. Till ackompanje-mang av mässingsinstrument och tamburiner sjöng de Guds lov, medan ruttna tomater och stenar haglade över dem.

Numera verkar Frälsningsarméns soldater i en annan tid, folk lägger gärna en slant i julgrytorna eller köper deras CD-skivor och kokböcker med sopprecept, men en stor del av arbetet är ändå detsamma som för drygt hundra år sedan. I Sverige driver armén behandlingshem för missbrukare,

härbärgen för hemlösa, skyddade arbetsplatser för handikappade och har ett omfattande öppenvårdsarbete för ensamma och äldre. Och i dag kastar ingen sten eller ruttna tomater.

Ur verksamhetsberättelsen:

Frälsningsarméns socialtjänst ska ge andlig, materiell och praktisk hjälp till människor och därmed vara ett kristet komplement till den offentliga socialtjänsten.

Framåt min själ – med kraft

Britt-Marie Alm är officer och socialchef för Frälsningsarmén i Sverige och har sitt sparsamt möblerade arbetsrum i högkvarteret på Östermalmsgatan i Stockholm. I fastigheten ligger såväl Templet som bokaffären, museet, redaktionen för tidningen *Stridsropet* och flera andra verksamheter inom Frälsningsarmén. På väggen, mitt emot hennes skrivbord, hänger en broderad väggbonad med uppmaningen "Framåt min själ – med kraft". Och på en av bokhyllorna ligger en kvarleva från begynnelsen, en svart damhatt med breda brätten märkt med Frälsningsarméns sköld och bokstäverna "SLUM".

Slumsystrar kallades de kvinnliga frälsningssoldater som verkade i storstädernas fattigkvarter, och benämningen upphörde egentligen inte förrän i början av 1980-talet.

– Slumsysterverksamheten föddes redan 1890 och kom att betyda oerhört mycket. Då var det inte så skamfyllt att ta emot hjälp; i dag är det svårare. Att gå med jackor märkta "Frälsningsarméns socialtjänst" kan vara mycket känsligt i många bostadsområden. Få vill skylta med att de behöver hjälp.

Britt-Marie Alm är uppvuxen i Gränna. Föräldrarna var också frälsningssoldater, men inte officerare och därmed inte beordrade att flytta runt i landet.

– Jag läste till sjuksköterska och därefter till officer på Frälsningsarméns officersskola. Det var ett mycket medvetet val. Under 1970-talet arbetade jag på några kårer i landet, framför allt med ungdomsarbete.

Till Stockholm kom hon 1979 som ansvarig för sjukvården på Värtahemmet, ett heltidsboende för 42 män med grava missbruksproblem. Till hemmet hör även en snickeriverkstad för ett trettiotal arbetshandikappade. Efter ett par år blev hon förflyttad till Sundsvall för att starta ett stödboende för missbrukare.

– Kommunen var till en början inte särskilt positiv till oss, säger hon leende. Men vi drev hemmet ändå. Motståndet var framför allt politiskt, som jag minns det, tjänstemännen var mer positiva. De ville ha ett alternativ till sin egen verksamhet, och det kunde vi erbjuda.

Under första hälften av 1900-talet drev Frälsningsarmén ett stort antal barnhem och mödrahem för ensamstående mammor.

– Men de lades ned under 1960- och 1970-talen; kommunerna tog över. Det var en period där vi ständigt krympte, vi behöll visserligen våra institutioner för missbrukare men öppnade inga nya verksamheter.

Vändningen kom på 1980-talet. I många kommuner hade man fått upp ögonen för de frivilliga organisationernas engagerade arbete.

– Det var en bra period för oss, kommenterar Britt-Marie Alm. Det fanns mycket pengar i den offentliga sektorn då. Vi fick betalt för allt vi gjorde och det blev sällan några diskussioner när kommunerna ibland inte hade tillräckligt många att placera på de platser man betalt för. Men vi var ju tvungna att budgetera för full beläggning.

– Med åren har det kommit in nya begrepp och krav, som kvalitetssäkring,

dokumentation och utvärdering. Allt detta är nytt för oss och tar mycket tid. Men självklart är det bra, vi behöver bli bättre på att dokumentera det vi kan.

De senaste åren har inneburit ett uppsving för Frälsningsarmén, åtminstone PR-mässigt. Ambitionen är nu i första hand att försöka behålla och utveckla de institutioner man redan har inom handikapp- och missbrukarvård, barn- och ungdomsvård.

– Vi har ett 20-tal enheter spridda över landet och är inte särskilt dyra jämfört med andra – tvärtom. Men priserna pressas hårt i förhandlingarna med kommuner och landsting, och det är tufft för våra enheter att lägga budgetar.

– Personalen på våra behandlingsenheter och härbärgen har numera avtalsenliga löner, men utvecklingen på institutionerna mot mer individuella löner har inte precis underlättat den ekonomiska situationen för oss.

Frälsningsarmén har dagverksamhet och boenden för missbrukare på ett 15-tal platser i landet. I Landskrona sprack däremot samarbetet med kommunen på grund av köp-och-sälj-systemet.

– I anbudsförhandlingarna krävde kommunen att vi helt skulle anpassa oss efter deras normer och arbetssätt, men det ville vi inte utan sade upp avtalet, och nu driver kommunen själv institutionen.

– Den största skillnaden och också målsättningen med vårt arbete är att vinna människor för Gud, säger Britt-Marie utan omsvep. Denna strävan finns i vår personals sätt att arbeta och möta människor och är förmodligen det som uppfattas som "att ge det lilla extra".

Inom Frälsningsarmén säger man i allmänhet "gäster" om dem man arbetar med, sällan "patienter" och absolut inte "klienter".

– De som varit på våra institutioner är alltid välkomna tillbaka, dörren står öppen och många tar den chansen. Kanske bara för en kopp kaffe, en pratstund om livet i allmänhet eller för att få ett råd.

Anpassning till moderna krav

Britt-Marie Alm konstaterar dock att man även inom Frälsningsarmén har fått anpassa sig till moderna krav. Personalen vill ha fasta arbetstider, kompensation för övertid och utrymme för familj och vänner.

– Förr var det alltid så att föreståndaren skulle bo i verksamheten. Vårt ny-

öppnade stödboende för ungdomar på Grev Turegatan i Stockholm har infört något liknande. En speciell resurs finns bland de hyresgäster som bor i huset. En del av dem är personal, andra frivilligarbetare, som utgör en extra grund för trygghet och stöd.

– När jag var föreståndare på Värtahemmet bodde jag och min familj också där, och jag hade dessutom jour var tredje vecka. Dygnet-runt-jour. För att kunna känna sig ledig måste man resa därifrån.

– Men barnen tyckte i allmänhet att det var kul, de pratade ofta med "gubbarna" och fick tidigt i livet klart för sig att villkoren var mycket olika för människor.

Britt-Marie Alm är skild sedan många år – "sådant händer även hos oss" – och de två barnen är sedan länge utflyttade. Dottern är civilekonom och arbetar i Sundsvall, sonen läkare och bosatt i Jönköping.

– Ingen av dem är längre medlemmar i Frälsningsarmén, men de är intresserade av och framför allt engagerade i sociala frågor. De känner för missbrukare och människor som har det svårt och vet hur skör livlinan till det vanliga livet kan vara.

Vad krävs då av Frälsningsarméns "gäster"? Att de deltar i bönestunder, bibelläsning, bordsbön och psalmsång. Eller?

– I vårt nya strategi- och visionsprogram kommer vi att profilera den kristna delen av arbetet mer, säger Britt-Marie Alm. Vårt övergripande mål är att med utgångspunkt i den kristna människosynen ägna omsorg åt hela människan, d v s ge andlig, psykisk, fysisk och social hjälp.

– Men andakterna på våra institutioner är frivilliga och det kommer de att förbli, liksom sångstunder och samtal om existentiella frågor. Det är inte svårt att få någon som är påtänd att sitta med och sjunga för full hals, det svåra är att motivera den som är nykter. Då tränger sig tankarna på, och det kan vara nog så plågsamt.

– Och möjliggörare? Tja, det är vi kanske i någon mån, men vårt främsta syfte är trots allt att försöka motivera människor att komma vidare.

Britt-Marie anser att den riktigt stora utmaningen – inte bara för Frälsningsarmén utan för alla som är verksamma inom den sociala sektorn – är att få igång en vårdkedja värd namnet, med behandling, skyddat arbete, dagcenter, stödboenden samt träningslägenheter.

Hon säger sig inte uppleva något konkurrensförhållande till exempelvis

Stadsmissionen eller andra frivilligaktörer när det gäller institutionsvården, däremot emellanåt kring den uppsökande verksamheten med soppa, smörgåsar och varm dryck. Frälsningsarmén har i Stockholm en buss som några kvällar i veckan hämtar upp bostadslösa och kör dem till något av härbärgena.

– Fast ibland undrar jag, när jag på gator och torg ser dessa hjälpgrupper med jackor av olika slag, om vi behövs där ute allihop. Ibland känns det nästan som om man slåss om själarna.

– Samtidigt fungerar vi som kommunicerande kärn, om någon grupp upphör med sin verksamhet så får de andra mer att göra.

De hjälpsökande har blivit fler hos Frälsningsarmén på senare år, framför allt de som söker ekonomisk hjälp.

– Ibland fungerar vi som länk till kommunernas socialtjänst, ibland inte. Sekretess och långa väntetider gör att många kommer i kläm.

– Långt ifrån alla hjälpsökande är missbrukare. Ålderspensionärerna med låg ATP är en grupp som ökat hos oss, liksom ensamstående mammor och en del familjer som drabbats av arbetslöshet. Vi delar ut matkassar och kläder och ger även direkt ekonomisk hjälp.

– Somliga har fått nobben hos kommunens socialtjänst medan andra, som kanske behöver ett engångsbidrag, inte vill gå dit och därför väljer att kontakta oss.

Kapitaltillgångar

Frälsningsarmén är en rik organisation – på papperet. Fastigheterna är värda åtskilligt men används å andra sidan i allmänhet för de egna verksamheterna och kostar mycket i underhåll. Butikskedjan Myrorna ger ett mindre överskott, och en del företag skänker pengar, framför allt till jul, i stället för att ge gåvor till den egna personalen. I fjol gav man ut en rockig CD-skiva – ”En salig blandning” – med bidrag av såväl Totta Näslund som Louise Hoffsten och Carl-Einar Häckner.

– Den såldes i över 200 000 exemplar och har hjälpt oss mycket. Alla artisterna ställde upp gratis, och varenda krona går direkt till våra soppkök, dagcentra och mat-presentkort.

– Just nu är det ganska lätt att samla in pengar till hemlösa, men det är bra om folk vill hjälpa andra också, t ex familjer, som har det svårt.

Total nykterhet är ett krav för den som är med i Frälsningsarmén.

– Numera är det inte så vanligt att våra soldater har eget missbruk bakom sig, de flesta föds in i verksamheten. Tyvärr, får jag tillägga, för precis som många andra frikyrkoförbund har vi rekryteringsproblem.

– Folk uttalar gärna sitt stöd för vårt sociala arbete och lämnar en slant i bössorna men vill inte gå på möten eller samlingar.

– Frälsningsarmén har aldrig gjort skillnad på människor och kommer inte att göra det. För oss är det viktigt att införliva flykting- och invandrarverksamheten i vårt reguljära arbete. Som samfund gömmer vi inte flyktingar, men varje frälsningssoldat är fri att i detta avseende följa sitt eget samvete. Det är bättre med rak, praktisk hjälp än många ord och löften.

Britt-Marie Alm säger att det största problemet de möter ute i de olika verksamheterna ändå inte är missbruk av olika slag, utan isolering och ensamhet. Många har inte någon som bryr sig, som ringer eller skriver.

– Ensamheten är väldigt stor, inte bara i storstäderna, och många kommer till oss bara för att få någon att prata med. Vi ordnar mamma–barnläger för mammor som knappt har kontakt med någon, som sitter ensamma i sina lägenheter och får panikångest. Att få dem att våga gå in i en gemenskap, kanske bara en öppen förskola, är ett stort steg.

– Det finns så mycket som borde göras men som inte blir gjort.

Samordningscentraler

Nästa stora uppgift för Frälsningsarmén är det pågående bildandet av samordningscentraler för frivilligarbete med start i Stockholmsområdet. Men tanken är att liknande centraler ska finnas i hela landet.

– Frivilligarbete kan i princip innebära vad som helst som ger mening åt en annan människas vardag, t ex högläsning, sömnad, bilkörning, stortvätt, bokföring, matlagning, kontorsarbete, översättningar, ta hand om barn, plocka bär, klippa gräs, besök och samtal...

– Men viljan att hjälpa är ojämnt fördelad. Det finns en grupp människor som alltid ställer upp men också en grupp som tycker att de har nog med sitt och att var och en får klara sig själv.

– Empatin är inte alltid så utvecklad. Men bakom den hemlösa missbrukaren och aggressiva tonåringen finns en människa. Vi måste se henne.

– Kanske blir det helt enkelt för mycket för somliga, säger hon till slut. Radio, TV, tidningar är fyllda med problembeskrivningar av olika slag. Man orkar inte ta in mer.

Vad gör du själv när du behöver koppla av helt?

– Ut och går, gärna i skogen. Frälsningsarmén tar mycket kraft, och jag har ju både arbetet och många vänner inom armén och sjunger dessutom i Tempelkören. Så på sätt och vis är jag alltid i tjänst, vad vi än pratar om.

– Stockholm är bra på många sätt. Här kan jag vandra runt på stan, titta i affärer utan att överallt möta människor jag känner, och jag får försöka låta bli att titta på dem som ligger i T-banan eller sitter på parkbänkarna.

– Visst har jag tvivlat emellanåt. Både på Gud och på vårt arbete. Undrat om vi ska fortsätta att satsa på våra olika verksamheter trots att vi inte haft pengar. Men jag har lärt mig att det är viktigt att tro på att det vi gör är rätt och att framför allt lita till Guds hjälp och vägledning i arbetet. Då löser sig allt till det bästa.

Frälsningsarmén driver sommarkollo för barn, ungdomsboenden, fritidshem, förskolor, akut- och utredningshem, ett mödrahem, behandlingshem, äldreboenden, skol- och behandlingshem, handikappverksamheter och har dessutom en egen invandrarenhet som bl a ger juridisk och psykologisk hjälp till flyktingar.

Vad gör ni inte?

Britt-Marie Alm skrattar lite.

– Vi lägger inte vår kraft på vanliga hyggliga människor utan egentliga problem; vi driver till exempel inte friskolor. Sjukvård ligger också utanför vår sfär, utom i en del länder i tredje världen, där Frälsningsarmén har såväl sjukhus som skolor. Vi arbetar heller inte med psykiskt sjuka. Vi har visserligen blivit ombedda att lämna anbud för psykvård, men i dagsläget har vi inte personal med den kompetensen. Kanske någon gång i framtiden.

Frälsningsarmén är en internationell rörelse, ett evangeliskt trossamfund inom den universella kyrkan. Dess budskap har sin grund i Bibeln. Dess tjänst har sin källa i kärleken till Gud. Dess uppdrag är att förkunna evangelium om Jesus Kristus och utan åtskillnad möta mänskliga behov i hans namn.

Foto: Kenneth Hellman

Det finns så mycket ensamhet

Utdrag ur en intervju med Björn och Mona Stockman av Lena Liljeröth, tidigare publicerad i tidningen *Sköna Dagar* 12/97:

Mona och Björn Stockman är officerare i Frälsningsarmén och fick order om att "öppna eld" i en förort. Men vapnen består inte av bibelord. Det skulle inte ha hjälpt ute i Vårby Gärd, en 70-talsförort söder om Stockholm med stor andel invandrare. Här beskjuter man i stället med kärlek.

Mottagandet var blandat. Från en kommunanställd som muttrade: "Bara ni inte sätter upp några skyltar med Jesus på", till den kvinnliga prästen som utbrast: "Så bra, ni ska verkligen veta att ni behövs här ute, vi i statskyrkan är inte så bra på att söka upp folk."

Björn och Mona Stockman organiserar – tillsammans med andra frälsningssoldater – läsläsningssgrupper, ledsagning, sånggrupper för de minsta, kvällsträffar och lägerresor för struliga tonåringar, de gör hembesök, håller öppet hus och ordnar mötesplatser för gravida.

– Det finns så mycket ensamhet bakom dörrarna, säger Björn. För många äldre har vi blivit deras familj, de har inga släktingar. Ingen som ringer eller hälsar på.

– Många som tidigare bodde på institution har nu fått eget boende, och jag är inte alls övertygad om att det är bättre. De blir ofta isolerade. Där de bodde tidigare fanns det alltid människor runtomkring. Nu har de bara TV:n.

Mona Stockman nickar men tillägger att det som gör henne mest ont här i Vårby är aggressiviteten bland barnen.

– De sparkas och knuffas, och i nästan varje mening de säger finns svordomar, våldsuttryck och sexuella anspelningar. Jag blir ibland vansinnig på attityden bland barnen och tonåringarna och skäller nog lika bra på dem som på mina egna barn.

Mona är född in i Frälsningsarmén. Hennes föräldrar var officerare i armén, flyttade runt i Sverige och missionerade. Förr var det ett självändamål att flytta runt för att inte bli uppbunden på en plats. Det var uppdraget som var det primära. Nu är detta under diskussion, liksom andra regler – till exempel att ett par måste ha samma militära grad för att kunna gifta sig – som lever kvar från rörelsens barndom.

Björns entré i Frälsningsarmén skedde mer av en tillfällighet. Han hade köpt en gitarr, men kunde inte spela på den. I samma hus bodde ett par som var aktiva frälsningssoldater. Han bad dem om hjälp att stämma gitarren!

– Jag vet inte vad som lockade, förmodligen den speciella kombinationen av det evangeliska budskapet och det sociala arbetet. Jag hade länge känt en inre tomhet och visste efter en tid att jag ville följa Jesus.

Både Björn och Mona har varit gifta tidigare och möttes när båda hade fått nya tjänster i Dalarna. Tillsammans med sina två barn har de också bott i Lettland och där arbetat för Frälsningsarmén.

– Allt vi gör, här i Vårby Gärd såväl som i Riga, syftar till att övertyga människor om att det finns hopp, hur eländig situationen än verkar.

Lokalt har de ett bra kontaktnät och samarbetar med hemtjänsten, socialtjänsten, fältassistenter, skolorna, polisen och kyrkan.

Till möteslokalen som ligger på nedre botten i ett av punkthusen kommer människor för att få en pratstund, dricka en kopp kaffe eller kanske få hjälp att fylla i ett papper. Ibland har man barnvaktsjour. En stund för sig själv är ofta vad en ensamstående mamma mest av allt längtar efter.

– De som är mest skeptiska till oss är svenskar som inte har någon tro över huvud taget.

Men Björn och Mona medger att det finns dagar då det känns som om inte ens Gud räcker till.

– Man vill så mycket men orkar inte allt. Och visst känner också jag ibland stråk av tvivel. Tänk om allt är en bluff, tänk om Gud inte finns, säger Mona.

– En sak är dock säker. Här ute är kampen mellan det onda och det goda mycket tydlig. Vi skulle behöva vara många fler. Människor som hjälper till är en ständig bristvara.

FAKTA

Frälsningsarmén (FA) grundades i London 1865 av Catherine och William Booth. Att även en kvinna predikade Guds ord ansågs vid den tiden smått sensationellt. Paret upprördes av överhetens och kyrkans likgiltighet inför de stora sociala problem som präglade hela England. De finklädde gudstjänstfirarna tog illa vid sig av de trasiga och illaluktande människorna i kyrkan.

Tillsammans startade de en väckelserörelse bland de mest utslagna i östra London. William Booth författade 1890 en stridsförklaring, en social plan, som är tämligen radikal även i vår tid.

Den sociala omsorgsverksamheten blev och är fortfarande grunden för denna kristna armé. Men det handlar om hjälp till självhjälp, inte om allmosor.

Frälsningsarmén är en internationell rörelse med fäste i 100 länder. Till Sverige kom FA 1882 genom Hanna Ouchterlony. Här finns i dag ca 7 600 frälsningssoldater. Därtill kommer omkring 5 000 i ungdomsverksamhet och cirka 15 000 i olika stödtrupper.

Omsättningen för år 1999 blev c:a 490 miljoner kronor för samfundet Frälsningsarmén, varav 165 miljoner för FA:s socialtjänst. Armén har i dag tjugo enheter med sammanlagt c:a 470 platser för behandling eller boende. För några av institutionerna finns vårdavtal med kommunen. Övriga institutioner säljer enskilda platser till kommuner, oftast genom ramavtal. Avtalen reglerar frågor som målgrupp, omsorg, vårdprogrammets ramar samt ekonomi.

Verksamhetsinnehåll och ideologi är däremot Frälsningsarméns ange-

lägenhet och ansvar. Den medryckande musiken är till stor hjälp i arbetet. "Varför ska djävulen få lägga beslag på de bästa melodierna?" frågade sig redan William Booth.

<http://www.fralsningsarmen.se>

BRIS – Barnens Rätt I Samhället

*Vi tvingas vara mer professionella, som ideell organisation,
därför att vi har mindre medel att röra oss med.*

Ur Bris eget material:

- ... hallå, är det BRIS?*
- Ja, det är BRIS, Barnens hjälptelefon, jag heter Lars.*
- ... jag vill helst inte säga mitt namn ...*
- Vi kan prata ändå.*
- ... jag vet inte riktigt ...*
- Tänker du på nåt med kompisarna?*
- ... näe... jag har ju inga... andra har...*
- Är någon elak mot dig?*
- ... det är nog mitt eget fel... dom sparkar mig när ingen ser...*
- Jag lyssnar gärna.*
- ... jag försöker vara vän...*
- Har du pratat med någon i skolan?*
- ... näe... ingen tror mig...*
- Vi kan prata så länge du vill.*
- ... dom har alltid sparkat... det kanske är mitt fel...*

Under första halvåret 2000 ökade samtalen till Bris med drygt 40 procent jämfört med året innan. Från 1998 till 1999 var ökningen 12 procent. Under 1990-talet har samtalen till stödtelefonen för barn och ungdomar tiodubb-
lats.

Göran Harnesk, generalsekreterare i Bris, har tre förklaringar till uppgång-

en: att föreningen blivit mer känd, att barn och ungdomar är mer frimodiga och vågar berätta även om svåra problem men också att en ökande grupp barn och ungdomar lever under tuffare villkor.

– Barns miljö är hårdare i dag, språket mer sexualiserat och många barn far illa vid föräldrarnas skilsmässa.

Telefonlinjerna har byggts ut successivt sedan den blygsamma starten 1971, och i dag når ungefär vartannat samtal fram till dem som sitter i jourerna. De flesta rör mobbning, familjekonflikter och fysisk misshandel.

Organisationen är sprungen ur två personers ilska och engagemang. Journalisten Berit Hedeby och barnboksförfattaren Gunnel Linde fick höra om treåriga Marias öde, en liten flicka som blev misshandlad till döds av sin styvfar. Hur många barn i samhället far egentligen illa, hur många utsattes för fysisk och psykisk misshandel? De öppnade en jourtelefon hemma vid köksbordet.

– På den tiden gick Bris in och agerade i enskilda fall, säger Göran Harnesk och tillägger att den sydafrikanska flickan Kimberley Stark då förmodligen hade kunnat bli en Brisfråga. Telefonen var framför allt en kanal för vuxna, som reagerade på att barn blev illa behandlade.

– Så arbetar vi inte i dag. Vår roll är fortfarande att vara arga och kritiska men utan att bli alltför emotionella. Det är viktigt att vi är sakliga. Det får inte bli så att vi ropar på vargen för ofta, utan allmänheten ska veta att när vi ropar så är det på allvar!

Bris är indelat i fem regioner i Sverige. Någon verksamhet av motsvarande storlek finns inte utomlands. Organisationens första kanslichef var Louise Sylwander, som så småningom också blev landets första barnombudsman, BO. I dag har organisationen 32 anställda, drygt 300 jourmedlemmar, ett 50-tal ideellt engagerade styrelsemedlemmar på olika håll i landet och 25 000 stödmedlemmar.

– En stor del av verksamheten vilar på ideella krafter, de personer som sitter i telefonjourerna.

Flytten från köksbordet hemma hos Berit Hedeby till ett mindre kontor med telefon och referenslitteratur blev möjlig mycket tack vare pengar från Allmänna Arvsfonden. Men det dröjde ända till 1987 innan riksförbundet bildades.

– Vi står i dag inför uppgiften att bygga ut vår organisation så att vi kan

leva upp till den ökade efterfrågan. I princip har vi samma personalstab nu som för fem år sedan, trots att samtalen är mångdubbelt fler.

Göran Harnesk betonar betydelsen av att inte minst ekonomiskt kunna stå på egna ben och inte bli alltför bidragsberoende.

– Socialstyrelsen skjuter i år till 900 000 kronor, som Bris får disponera fritt. Det är ingen liten summa men ändå bara fem procent av budgeten. Resten av våra intäkter är beroende av folks välvilja; vi lever mycket ur hand i mun.

Årets budget uppgår till drygt 17 miljoner kronor, men Göran Harnesk skulle gärna vilja ha mer pengar.

– Då skulle vi kunna investera i bättre teknik och ge jourerna mer stöd och utbildning i form av kollegial samvaro och utbyte av erfarenheter.

– Men mycket pengar är inte alltid en garant för bra verksamhet, säger han i samma andetag. Vi tvingas vara mer professionella, faktiskt, som ideell organisation, därför att vi har mindre medel att röra oss med. Och det är också med avsikt som vi inte tar emot stora statliga bidrag, risken finns att man då börjar ställa vissa krav på oss som skulle rubba vår trovärdighet.

Samtal om mobbning dominerar

Bris är en eftersökt remissinstans i sådant som rör barn och ungdomar, men organisationen håller styvt på sin fria roll och vägrar uttala sig i enskilda fall eller för den delen allmänt svepande i barn- och ungdomsfrågor.

– Sekretesslagen kom i mångt och mycket till tack vare oss, men jag blir upprörd över hur den missbrukas, hur socialarbetare och vanliga vuxna gömmer sig bakom sekretesslagen för att slippa lägga sig i och ingripa.

Samtal om mobbning dominerar hos dem som kontaktar Bris, och i 85 procent av fallen är det skolkamrater som är plågoandarna.

– Vi vill helst tro att ökningen av samtalen beror på att barn och ungdomar har ett stort förtroende för oss, men vi vet också att frånvaron av betydelsefulla vuxenkontakter går som en röd tråd genom praktiskt taget alla samtal.

Göran Harnesk konstaterar att det gamla nätverket – med vaktmästaren i skolan, granntanterna, kvarterspolisen och tillgången till äldre släktingar – är betydligt glesare i dag än för några decennier sedan.

– Barn är hänvisade till andra barn, och när det saknas "ögon" och naturliga gränssättare i barnens omgivning leder leken lätt till pennalism, sexuella trakasserier och olyckor.

– Vi tror att de flesta barn och ungdomar har det väldigt bra. Och de hör ju inte av sig till oss. Men jag tycker faktiskt att det är konstigt när en trettonårig flicka ringer till mig, en anonym röst, och pratar om sin första mens, därför att hon inte tycker att det finns någon annan vuxen hon kan prata med.

Många samtal rör också fysisk misshandel, och Göran Harnesk uppger att närmare nio av tio misshandelsfall sker inom familjen.

– De barn som ringer beskriver ensamhet och utsatthet, och även om vi som vuxna i allmänhet vet vad som är bäst för barnet, så undviker vi på BRIS att tolka och utgår från barnets utsaga och syn på verkligheten.

– I allmänhet, säger han, är BRIS den första yttre kontakt som "våra" barn tar – före samtal med skolkurator, psykolog, skolsköterska och socialtjänst. De vet att vi respekterar anonymiteten, att vi står på barnets sida. Tyvärr hör man alltför ofta om vuxna som svikit barns förtroende och fört uppgifter vidare.

Göran Harnesk har fungerat som generalsekreterare i BRIS under ett år. Tidigare var han anställd av Stockholms stad som chef för barnomsorgen i Rinkeby.

– I den här rollen kan jag vara uppkäftigare. Jag har arbetat många år inom offentlig sektor och störs av hur man under lång tid skurit ned på verksamheter, som på längre sikt hade gynnat utsatta barn. Man har inte orkat prioritera.

Han talar också om behovet av civilkurage, ett nött ord, som många verkar ha glömt betydelsen av.

– En överväldigande majoritet av dem som ringer oss och som haft kontakt med socialtjänsten är besvikna. Socialsekreterarna har redan bestämt sig för hur verkligheten ser ut och haft sina lösningar klara. De har inte lyssnat till eller trott på barnet, bara pratat med de vuxna, inte lämnat besked eller hört av sig efteråt.

– Barn respekteras inte, sammanfattar han.

Barnens hjälptelefon

De som svarar i Barnens hjälptelefon ägnar sig inte åt rådgivning i egentlig mening, de lyssnar framför allt.

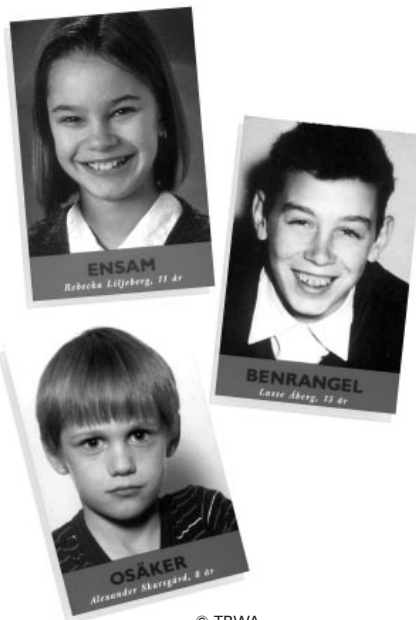
– Vi gör statistik över samtliga samtal och har därmed skaffat oss ett gigantiskt underlag. Utifrån dessa vittnesmål skriver vi debattartiklar och föreläser för olika yrkesgrupper.

– Och inte sällan blir folk väldigt upprörda, fast inte så som vi skulle önska. De känner sig snarare träffade i sina yrkesroller...

Samtalen från vuxna – BRIS vuxentelefon får ungefär 2 500 samtal om året – handlar ungefär om samma frågor som dem barnen tar upp: dåliga kontakter med anhöriga och ansvariga myndigheter. Man frågar inte, lyssnar inte – eller tror inte på barnet.

– Vi fungerar som språkrör för barn och ungdomar och BRIS kan, för de barn som vill, föra talan inför ansvariga föräldrar eller myndigheter. I första hand vill vi påverka och driva på i de fall barnets rätt och behov inte tillgodosetts, men vi övertar inte samhällets utredningar eller behandlingsansvar.

*Ur BRIS
mobbningskampanj:*

© TBWA

Göran Harnesk visar material från en Bris-kampanj, som nu pågår ute på skolorna. Ett stort antal kändisar figurerar – tillsammans med numret till hjälptelefonen – på små kort som påminner om 60-talets filmstjärnebilder. Skillnaden här är att de föreställer kändisarna som nio-, elva- eller tretton-åringar. När man verkligen barn med kampanjer?

– Ja, ibland. Den här kampanjen, där idoler som Therese Alshammar, Lasse Åberg och Markoolio berättar om hur de blev mobbade som barn, har väckt förvåning och stärkt många.

Bris förändring från liten ideell påtryckargrupp till landsomfattade organisation har självfallet inneburit kulturkrockar. De pionjärer som fortfarande är kvar har känt sig hotade av akademiskt utbildade beteendevetare och sociologer som klivit in.

– Det är inte märkligt alls. Men verksamheter utvecklas, och även vi måste bli mer företagsamma. Jag försöker inpränta i alla att vi varje dag måste fråga oss: "*Varför* är vi här?" och "*För vem* är vi här?"

– Jag tror tyvärr att det också är det som skiljer oss från dem som arbetar professionellt med barn och ungdomar, inom t ex socialtjänsten. När jag arbetade i kommunen var det många som rätt upp och ned sade att de var där för sin försörjning.

– Men när man ska finnas till för människor som har det svårt, räcker det inte med att behöva ha en försörjning, det krävs ett stort engagemang också.

Detta engagemang finns, menar han, inte minst hos de 300 frivilliga jourmedlemmarna.

Vem kan då bli "jourare"?

– I princip var och en som fyllt 25 år. Vi utbildar mellan tio och femton nya varje termin, men våra jourare är rätt trogna, en del har nästan varit med från starten.

Kön av intresserade är lång, men ingen får bli jourare utan att ha gjort upp med sitt eget förflutna. Det är ingen merit att ha blivit våldtagen som barn om man inte har bearbetat detta.

– Vi har tyvärr ett par gånger haft vuxna i jouren som trott att de kunnat möta barnets behov genom att berätta om sina egna hemska upplevelser. Så får det inte gå till.

Någon ekonomisk ersättning får inte jourmedlemmarna. Göran Harnesk betonar att det handlar om ett ideellt engagemang, "inte ett extraknäck, då

kan man jobba med telefonförsäljning av prylar i stället”.

– Det är en fråga om trovärdighet. Omfattningen, kontinuiteten och våra många kontakter med barnen är unika. Vi tolkar inte och vi är inga ombud utan företräder barnen själva. Det är kraften i vår organisation.

Vad vill ni uppnå?

– Mageffekten, svarar Göran Harnesk. Jag vill att det vi förmedlar ska sätta sig i magen på människor. Att fler vuxna ska våga se barnen; många barn har ingen som under en dag möter dem med blicken. Men vi ska inte skapa dåliga samveten, däremot framtidstro. Alla kan vi göra något.

– Jag mötte en direktör på Skandia och fick chansen att berätta om vår verksamhet. Efteråt hörde jag att han i ett brev till sin personal hade skrivit: ”För att det ska kännas rätt även i magen, blir det i år inga rökta laxar till jul, utan i stället 500 000 kronor till Barnens Rätt I Samhället.”

Jag ville ta hem alla barn till mig

Mia, 29 år, arbetar som originalare på ett reklam- och marknadsföringsföretag. Nu har hon varit jourare i två år hos Bris, ett uppdrag hon sökte själv. Varför då?

– Jag var tidigare fritidsledare inom kyrkan men tyckte att verksamheten var för stillastående. Det måste hända något mer. Det är lätt att stå för det som Bris är och gör, och för mig är det självklart att göra något för andra.

Förutom heltidsjobbet på reklambyrån och engagemanget i Bris är Mia på sin fritid också ledare i Friskis&Svettis.

– En lägnings sak, säger hon och rycker på axlarna. Somliga är aktiva, andra är det inte.

Efter att ha anmält intresse för jourverksamheten blev hon kallad till två olika intervjuer och så småningom antagen till organisationens interna utbildning, som omfattade två helger och ett antal vardagskvällar.

– Därefter fick man först sitta tillsammans med en van jourare för att lyssna och lära, och efter ett år kallades vi till en obligatorisk påbyggnadskurs.

”Utbildningen” tar framför allt upp samtalsmetodik. Lyssna, bekräfta, sammanfatta och avsluta är den metod som används. Men även grunderna i socialtjänstlagen samt en smula juridik ingår.

En jourmedlem tjänstgör i allmänhet en gång i månaden, ett pass som omfattar fyra timmar.

– Samtalen är så pass tuffa att man måste vara stabil när man går på sitt pass, säger Mia. Och fyra timmar i sträck med utsatta barn är precis vad man klarar av.

– I början, tillägger hon, ville jag ta hem alla barn till mig och skydda dem för allt ont, men så småningom insåg jag att jag gör stor nytta bara genom att lyssna.

Ett samtal är i genomsnitt tretton minuter långt, och en stor grupp som ringer är flickor i tretton- till fjortonårsåldern. Bland övriga samtal överväger killar, men ofta handlar det om busringningar och oartikulerat bröl i telefonen. Inte heller Mia har kunnat undvika att notera bristen på vuxenkontakter.

– Man verkar testa om vi, anonyma telefonröster, håller för ett förtroende eller ett utspel. När föräldrar, andra närstående och professionella vuxna allt mer tycks försvinna ur många barns och ungdomars liv så får andra, som vi på BRIS, stå för gränssättningen.

Mia tillstår att busringandet emellanåt är lite irriterande, men att man försöker undvika att moralisera, för bakom "brölet" kan det mycket väl finnas en olycklig grabb som söker kontakt.

– Förhoppningsvis vågar han prata nästa gång han ringer. Men den statistik vi för bygger mycket på det flickorna berättar, de har lättare för att uttrycka sig.

Hur ska en jourare vara?

– Att ha självkännet är nödvändigt. Man måste veta vem man är och ha fötterna på jorden. Man ska inte heller försöka vara kompis med dem som ringer, man ska vara vuxen. Det är vad de vill.

– Vi för inte psykoterapeutiska samtal via telefon utan försöker lyssna och stödja den som ringer och lotsa henne eller honom vidare till någon annan vuxen person, som kan hjälpa och stödja.

– Vi nystar och försöker, tillsammans med den som ringer, hitta bra vuxna i barnets naturliga nätverk, men ofta får man leta väldigt långt bort för att hitta någon som barnet vågar ty sig till och prata med.

– ... är det BRIS?

– Ja, det är BRIS, Barnens hjälptelefon, jag heter Anna.

- *Jo alltså, kan vuxna komma i fängelse om dom dricker sprit?*
- *Nej, inte för att dom dricker. Är det nåt du tänker på ofta?*
- *Jag vet inte... men vad händer då?*
- *Den som dricker kan bli full, kanske arg eller ledsen. Känner du nån som dricker sprit?*
- *Näe, jag tror inte det... får jag ringa igen?*

FAKTA

BRIS, Barnens Rätt I Samhället, är en fristående, ideell organisation som är partipolitiskt och religiöst obunden. Verksamheten baseras på frivilligt arbete och ekonomiska bidrag från privatpersoner, företag, offentliga medel, fonder och stiftelser. Kärnan är Barnens hjälptelefon – 0200-230 230 – som är öppen för barn upp till arton år: De flesta som ringer är mellan tio och sexton år, och samtalen kretsar i allmänhet kring problem med förhållanden och sexualitet, mobbning, fysisk och psykisk misshandel samt ensamhet. Under 1999 statistikfördes 14 341 samtal.

Den som ringer får vara anonym, BRIS betalar samtalet och det syns inte på telefonräkningen. För vuxna som vill få stöd och råd finns BRIS Vuxentelefon 077-150 50 50. Dit kan vuxna ringa när de har frågor om barn och ungdomar och för att få stöd för sitt eget handlande. Ofta är det lärare som ber om hjälp och stöd.

Enligt stadgarna är BRIS grundläggande mål att förbättra barns och ungdomars livsvillkor och särskilt bistå utsatta barn och ungdomar samt informera dem om deras rättigheter.

BRIS vill vara ett komplement till myndigheterna och en länk mellan barn, vuxna och samhälle. Riksförbundet består av fem regionföreningar, vars valda ombud samlas till kongress vartannat år.

Inom varje region finns ett kansli med stödtelefoner, anställd personal (s k BRIS-ombud) samt ideella medarbetare. De senare kallas för "jourare" och har erfarenhet av att arbeta med barn och ungdomar samt har gått igenom BRIS internutbildning.

<http://www.bris.se>

Situation Stockholm

Den enda som mår bra av tiggeriet är den som ger.

I universitetets gamla skrivsalar på Döbelnsgatan pågår numera en annorlunda verksamhet. De blivande akademikerna är utbytta mot en samling unga, ideella entreprenörer samt hemlösa alkoholister och narkomaner. Två till synes oförenliga världar.

Lokalen är stor, 455 kvadratmeter, och rymmer såväl redaktion, flera arbetsrum, läkarrum, ett mindre kläd- och skoförråd som vilorum för den som inte lyckats få tillräcklig sömn under natten. Samtliga väggars träytor är strukna i milt lavendelblått och de flesta väggar har många, stora glasfönster. Alla kan se varandra.

Närmast utåt gatan ligger caféet, samlingspunkt och värmestuga, med fri tillgång till kaffe eller te samt smörgåsar och bullar. Det mesta är sponsrat av en företagare i Kungshallen.

Situation Stockholm består av tre delar: produktion och försäljning av tidningen med samma namn samt projekten "Hjälp till självhjälp" och "Steg 1", ett försök att lotsa hemlösa in på arbetsmarknaden.

Perre sitter vid kassaapparaten. En jämn ström av försäljare kommer in för att köpa fler tidningar. Varje exemplar säljs för 30 kronor och försäljaren får behålla hälften.

Malin Speace, grundare av Situation Stockholm, är bara 27 år gammal men trött. Verksamheten växer fort och behoven är enorma.

- Om jag hade någon aning om vad jag drog igång? Malin ler.
- Neeeeej! Då hade jag förmodligen gått ut genom första bästa dörr. Man gör stora och många fel på vägen; det är åtskilligt i organisationen som får

repareras i efterhand och samtidigt ska verksamheten gå framåt.

– Går det bra är det alltid någon annans förtjänst, går det dåligt är det alltid ditt fel. På så vis är det psykiskt påfrestande.

– Jag har blivit mer eftertänksam, mindre spontan, men också skaffat mig mycket mer tålamod. Pensionärsegenskaper, redan!

Vad skulle du ha behövt ha i bagaget?

– Tja, fyra barn, ytterligare 30 år på nacken, två skilsmässor, styrelseksamhet, jurist- och ekonomiutbildning, psykologexamen, sjukvårdserfarenhet, Pulitzerpriset i journalistik, plus ett par svängar på kåken – *det* hade gjort arbetet enklare.

– Jag lever med en ständig oro och trötthet. Det brinnande engagemang-
et måste ju struktureras.

Malin Speace påpekar att kommunerna, enligt socialtjänstlagen, har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen ska få det stöd och den hjälp som de behöver.

– Det ansvaret tar man inte alltid. Vårt projekt har flera syften: information till allmänheten och möjlighet för säljarna att bygga upp sin stolthet genom en viss egen inkomst som är relaterad till deras insats.

– Vi gör egentligen inget som inte en socialsekreterare får göra. Däremot är det inte säkert att skattebetalarna skulle önska att deras skattepengar användes till tidningsproduktion.

Sponsorer och samarbetspartners

Situation Stockholm har snudd på dagliga träffar med tänkbara sponsorer och samarbetspartners.

– Viljan är stor men betalningsförmågan skral, kommenterar Malin. Det är mycket snack och lite verkstad.

Ett antal trogna företagsvänner finns dock. Till "familjen" hör också ett socialt nätverk bestående av andra frivilligorganisationer, som IOGT-NTO och KRIS. Senare i eftermiddag ska ett av de större bemanningsföretagen komma på besök för att diskutera ett eventuellt framtida samarbete.

– De erbjuder sig att koppla in konsulter med olika kompetenser inom t ex IT, administration och ekonomi, som skulle kunna utbilda ett antal av våra försäljare. Vi får se vad det ger, säger hon.

– Idealet är en sponsor som involverar och engagerar hela sin personal, ger oss ekonomiskt stöd och kompetensförstärkning och dessutom gärna berättar för andra att man samarbetar med oss.

Situation Stockholm fungerar som en ekonomisk förening, all eventuell vinst ska återinvesteras. Hittills har det dock inte blivit någon. Omsättningen för år 2000 beräknas hamna mellan 8 och 10 miljoner kronor, en snabb ökning från fjolårets 4,5. Socialtjänstnämnden i Stockholm bidrar med 700 000 kronor till projektet "Hjälp till självhjälp" och regeringens hemlöshetskommitté, som leds av Widar Andersson, har investerat en halv miljon kronor i arbetsmarknadsprojektet "Steg 1".

– Vårt mål är att klara vår finansiering utan statliga och kommunala bidrag, säger Malin, men vi tar gärna emot stöd från näringslivet i olika former.

Man måste prata samma språk

Micke Ahlqvist är ansvarig för Steg 1, som ska leda till att hemlösa kommer tillbaka till – eller in på – arbetsmarknaden.

– Vi hyr helt enkelt ut vårt folk till företag, där de kan hjälpa till med kuvertering, paketering och transporter. En del arbetsuppgifter klarar vi av här; det är bra för dem som man inte har total koll på.

– Just nu (oktober 2000) har vi fem personer som är ute på jobb. Den senaste i raden är Maria, som har fått arbete ett par timmar om dagen i Grand Hotels personalmatsal. Här i våra egna lokaler har vi ett tiotal personer, som kan hjälpa till med en del andra jobb som kuvertering, sortering och paketering.

Och Steg 2?

– Ja, det är "back in business", då ska man klara sig själv.

Micke själv är medlem i KRIS (Kriminellas Revansch I Samhället) och började arbeta hos Situation Stockholm vid nyåret. De första tre månaderna använde han främst till att bygga upp ett förtroende hos försäljarna.

– Man måste prata samma språk, det handlar också om kroppsspråk. Så visst är det en merit att själv ha ett brokigt förflutet, det gör det lättare att ställa krav och få kraven respekterade.

– Men förutsättningen för att kunna arbeta här är att man har en bra män-

niskosyn. Däremot behöver man inte tycka synd om våra försäljare; det handlar snarare om att visa ömsesidig respekt.

Han får medhåll av Jonte, en annan av medarbetarna, som suttit på kåken ett par gånger, i huvudsak för narkotikabrott. Men i 19-årsåldern levde faktiskt Jonte i en familjeidyll med radhus och så småningom även barn.

– Jag startade byggfirma och tjänade bra, men det mesta gick till krogen och knarket. Av en gammal missbrukare lärde jag mig att om man sköter mat och sömn och borstar tänderna regelbundet, så kan man gå länge på droger utan att det märks. Att många ser så slitna ut kan bero på att de inte sköter sig.

Tandborstning eller ej, radhusidyllen – som han kallar den – sprack ändå. Jonte miste fru och barn och fick flytta in i sin bil. Det blev ingen längre period, men han säger att han vet hur det känns att inte ha en fast punkt i tillvaron och att mucka från kåken utan pengar och utan jobb.

Micke Ahlqvist tillägger att för många av dem han möter på Situation Stockholm är kontakterna med socialtjänsten som tagna ur *Moment 22*.

– För att orka stå på sig och hävda sin rätt måste man ha ett starkt psyke, och den som har ett starkt psyke behöver egentligen inte socialtjänsten.

– Självklart kan inte varje socialarbetare ha en egen missbrukarbakgrund, men rotation på arbetsuppgifter och återkommande praktik ute i verkligheten tror jag däremot är nödvändigt. Man måste vara lyhörd; människor är inte lika och har inte samma behov.

Första numret 1996

Tidningsredaktionen består av tre personer; varav två har varit med ända från starten. Första numret, som kom 1996, trycktes i drygt 3 000 exemplar och fick ligga ute länge innan upplagan sålts slut. Men redan efter 1 1/2 år hade tidningen blivit så pass etablerad att man kunde börja med månadsutgivning och sedan dess har upplagan stigit för varje månad.

Reportagen behandlar allt från bostadsmarknad och socialpolitik till aktuella trender inom film och musik. Insprängt mellan artiklarna finns korta intervjuer med tidningens försäljare.

– Genom dem har vi förstahandsinformation om hur situationen ser ut i Stockholm för de hemlösa, säger Ulf Stolt, chefredaktör. Vad vi framför allt

Foto: Peter Hilfing

uppnått är att andra tidningar skriver mer om hemlöshet än förr och dessutom gör det mer seriöst.

Hur håller man frågan vid liv, så att det inte bara blir en social modefråga?

– Genom att skriva seriöst, upprepar han. Det här är inte som reportagen om svältande barn i Afrika, något man ser i TV och har på behörigt avstånd och därför lätt kan blunda inför. De hemlösa ser vi varje dag, i vår egen närhet här i Stockholm.

– Enligt en SIFO-undersökning som gjordes vid årsskiftet 1999/2000 tror 97 procent att det som står i vår tidning är sant. Det är en anmärkningsvärt hög siffra. Vi har inte heller ägnat oss så mycket åt effektsökeri utan lagt fram fakta.

Rådgivning i missbruks- och boendefrågor

”Hjälp till självhjälp” kallas det tredje av föreningens ben, som erbjuder rådgivning i missbruks- och boendefrågor och som drivs av Aldo Ruz och Minna Sokura.

Aldo kom till Situation Stockholm när verksamheten var tämligen färsk och har tidigare arbetat på olika härbärgen i staden, medan Minna har egen missbrukarbakgrund.

– Vi är ingen myndighet men jobbar i många fall nära socialtjänsten, förklarar Aldo. Vi försöker bygga upp både förtroende och självförtroende, vilket tar tid, för att motivera till avgiftning och behandling.

– När man kommer så långt kan vi följa med och representera dem, men det gillar inte alltid soc. För då är vi inne på deras revir. Socialsekreteraren gör en planering, som sägs ha skett i samarbete med ”klienten”, men oftast är den helt upplagd efter socialsekreterarens eget huvud.

– Det sociala skydds nätet är nog bra för en del, men det har också tagit bort stoltheten och det personliga incitamentet hos många. Man har gjort människor till passiva mottagare av bidrag. Arbete ger däremot värdighet. Därför försöker vi få dem att låta bli att tigga och sälja tidningar i stället. Tiggeri permanentar känslan av hjälplöshet och inställningen att andra ska hjälpa dem ur deras situation. Den enda som mår bra av tiggeriet är den som ger.

Den tuffa inställning som Aldo Ruz ger uttryck för finns hos många inom frivilligrörelsen.

– Om man inte haft så mycket kontakt med missbrukare tidigare är det lätt att bli manipulerad, menar han. Missbrukare är duktiga på att duka upp historier och spela ut folk mot varandra. Många har lärt sig att det lönar sig att skylla på andra; vi försöker få dem att ta eget ansvar. Soc behandlar dem däremot ofta som omyndiga barn.

Minna Sokura, som suttit och lyssnat en stund, konstaterar att hela företaget Situation Stockholm egentligen bygger på en naiv dröm.

– Jag har varit här i två år nu och det blir allt mer organiserat; i början var verksamheten betydligt lösare, men verkligheten var tuffare än Malin och de andra trodde.

– Visst var de naiva, men om de inte hade vågat hade detta förblivit en dröm.

Minna säger att hon ständigt behöver påminnas om den missbrukartillvaro hon lämnat.

– När jag ser missbrukarna här känner jag igen mig själv. Men det handlar alltid ytterst om den egna viljan. Vill man bli drogfri kan man bli det också.

– Det svåraste är nog de fördomar människor har om oss. En gång heroinist, för evigt stämplad som heroinist. Det har varit så mycket skrämselfpropaganda kring droger att klyftan blivit enorm mellan dem som drogat eller har drogat och "de andra".

– Jag tycker inte det är ett dugg konstigt att den här skrämselfpropagandan fått motsatt effekt hos många ungdomar, att de blivit nyfikna i stället. Människors fördomar gör det också svårare för en f d missbrukare att fungera på en vanlig arbetsplats, menar hon.

– Det kan vara svårt att säga att man behöver ta en antabus eller vara ledig för att gå till psykologen. Här har vi tagit bort många tabun.

– I dag kan jag faktiskt tänka mig att kunna ha ett vanligt jobb, men det hade inte varit möjligt för två år sedan.

Vad vill du göra?

– Jag har tidigare arbetat som mentalsköterska och det vill jag inte gå tillbaka till. Men jag skulle vilja starta eget, kanske ett äldreboende för gamla missbrukare.

De hemlösas röst

Förebilden till tidningsprojektet kommer från en frikyrklig stad i amerikanska Mellanvästern. Efter att ha blivit de hemlösas röst först i New York och därefter i London under namnet *The Issue*, var det dags för Stockholm.

– Vi har nu 320 registrerade säljare av tidningen. Av dem är ett 70-tal aktiva, och var och en har sin fasta försäljningsplats, säger Anders Spångberg, som en gång själv började som försäljare men nu fungerar som samordnare och i viss mån sponsringsansvarig hos Situation Stockholm.

Han gissar att genomsnittsåldern hos tidningens säljare ligger någonstans mellan 40 och 50 år. Men spridningen är stor – den yngste är nog inte mer än 20 år och ett par stycken börjar närma sig 70.

För att få sälja tidningen krävs, beroende på var man ska stå, tillstånd av antingen polisen eller SL, och varje försäljare förses med en ljusblå ID-bricka med foto. Den som missköter sig som säljare, uppträder drogad eller säljer på fel plats, till exempel innanför spärrarna på tunnelbanan, blir avstängd på en månad. Efter en andra förseelse blir man avstängd på sex månader och efter en tredje på ett år.

– Fem försäljare är avstängda denna vecka, rapporterar Perre bortifrån sin plats vid kassaapparaten. En för att ha sålt inne i en tunnelbanevagn, några för att ha sålt innanför spärrarna. En tog en sil inne på toaletten och Aldo kom på honom. Det är sorgligt men sådant man får räkna med.

– Givetvis är de ändå välkomna hit ner till lokalen för att träffa andra och ta en kopp kaffe. Men sälja tidningen får de inte.

Plötsligt är det en mindre kö vid den rasslande kassaapparaten. Janne har haft en bra dag, sålt 50 tidningar uppe vid sin plats på Odenplan. En förtjänst på 750 kronor. Så framgångsrika är dock inte alla. Någon är också uppenbart påverkad, förmodligen har överskottet gått till "godis".

Hur väljer man ut sina försäljare?

– I stort sett alla som klarar av att söka upp oss får också en chans, säger

Anders. En inte oväsentlig del i tidningsförsäljningen är att många får sina första sociala kontakter. De träffar vanliga människor som går till vanliga jobb.

– Och många bryr sig faktiskt. Stannar och pratar och blir oroliga om någon är borta från sitt vanliga säljställe ett par veckor. Sju av tio som köper tidningen är tjejer, eller damer ska man väl säga, tillägger Perre. Men ibland kommer även ungar i tolvårsåldern och köper. Då blir man rörd.

Omsättningen på försäljarna är relativt stor; många går vidare till behandling, andra faktiskt till jobb eller bostad och några försvinner bara. Ingen vet vart.

Bristen på pengar är ett ständigt samtalsämne hos Situation Stockholm, liksom hos de flesta övriga frivilligorganisationer – och hos kommunernas socialtjänstförvaltningar, kan man gott tillägga.

– Men de resurser som finns skulle gott kunna användas bättre. Ge dem till oss, säger Anders trosvisst, vi kan visa att det finns ett annat liv.

Han är klädd i svart tröja och svarta jeans. Det grå håret är kortklippt och han har små runda glasögon. Skulle lätt smälta in på vilken trendig reklambyrå som helst. Det är bara när han skrattar som man ser skillnaden. Anders saknar en del tänder, spår från missbrukaråren.

– I åtta år levde jag utan fast adress. Ibland kunde man bo hos kompisar, men efter ett tag känns det att man är i vägen. Då blir det härbärgen. Jag har t o m sovit i ett rävgryt.

De övriga i rummet skrattar och konstaterar att "du ska alltid vara värst".

– Men du ska veta att det på sätt och vis är skönt att sova ute också, man har inget ansvar, kan ta dagen som den kommer. Och det finns alltid varma ställen att sova på om man inte är för stökig. Men det har blivit svårare på senare år, galler, portkoder och väktare överallt.

– Har Svenska kyrkan någonsin öppnat dörrarna för hemlösa? frågar han retoriskt.

– Inte! Servera en gråthistoria i Expressen om flyktingar som ska utvisas, då är de beredda att bryta mot lagen och gömma folk. Men att öppna kyrkdörrarna för att släppa in en hemlös som fryser, det har i alla fall inte jag hört talas om.

Efter en stund tar han tillbaka det sista.

– Diakonissorna i Oscars församling, de är bra. De brukar stå vid Centra-

len och servera smörgåsar och varm dryck och de i Klara kyrka gör också en del.

När Anders hade lagt av med missbruket och börjat komma på fötter igen hörde han av sig till kronofogdemyndigheten.

– De blev skitglada! Med åren verkar de ha förvandlats till en serviceinrättning, inkassobolagen är däremot inte så kul att ha att göra med. Men hos kronofogden, som kanske har letat efter en i tio år, blir de överraskade över att man är i livet och nöjda om de kan få in lite pengar över huvud taget. Förändringen kom efter finanskrisen i början av 90-talet, de fick väl en del nya klienter då...

– Så nu är man etablerad skattebetalare och blir väl snart snorkig som alla andra.

De övriga i rummet skrattar igen.

– Men det enda som fungerar för mig är det stöd jag får här, där jag inte behöver skämmas eller vara rädd för att andra ska veta vad jag är för en. Den ryggsäcken kommer jag alltid att få bära med mig.

– Att vara på ett vanligt jobb tror jag inte jag skulle klara av. Jag har ingen familj kvar, inte samma intressen eller kanske ens värderingar som andra "vanliga" människor. Men jag skaffar mig allt fler "vanliga" vänner, så det kanske bara är en fråga om tid.

Jag kom efter med hyran...

Stefan, född 1950 och uppvuxen i södra Stockholm, är en av de drygt 320 inskrivna tidningsförsäljarna. Ett ovanligt öde, eller?

Döm själv!

– Jag har mamma och fyra syskon här i stan men inte särskilt mycket kontakt med någon av dem. Det gick åt helvete för mig i början av 90-talet.

– Jag var datatekniker på ett dotterbolag till Arla som arbetade med storatorer. Men bolaget blev uppköpt av WM-data och många fick lämna företaget. Så också jag, trots att jag varit i koncernen sedan 1977. Där hade jag fått en hel del internutbildning, men den var ju inte särskilt användbar på andra håll. Man var kort och gott inte särskilt attraktiv på arbetsmarknaden. Trygghetsrådet hjälpte till lite och jag fick vikariat här och där, men vi var ju många som "stod till arbetsmarknadens förfogande" vid den tiden.

Stefan gick arbetslös i allt längre perioder. Under de goda åren hade han tagit lån, till bilen och studier och kunde nu plötsligt inte betala av sina skulder. Äktenskapet hade spruckit långt tidigare, och han hade dessutom ett underhåll för sonen att betala.

– Pengarna räckte helt enkelt inte till, jag kom efter med hyran och fick problem att behålla lägenheten. Jag hade a-kassa, och då får man inte något mer stöd. Men när jag inte hade kunnat betala hyran på fem månader blev jag vräkt från lägenheten där jag bott i tio år. Innan dess hade kronofogden kommit på besök, och jag försökte hitta någon att låna pengar av, men det var svårt redan då. Familjen kunde – eller ville inte – ställa upp.

Till skillnad mot många andra i samma situation hade Stefan inga alkoholproblem. Han drack "som folk gör mest", men hade aldrig testat droger. Och våren 1998 packade han ihop sina pinaler. Hemlös.

– Jag var rätt uppgiven då. En kortare period fick jag bo hos min mamma, men det gick inte i längden. Vi kom ihop oss, och till syskonen var jag inte välkommen. De skämdes för mig. Det blev till att bo ute, det var ju trots allt sommar. Så jag köpte mig vettiga, varma fritidskläder. En sovsäck hade jag redan. De saker jag behövde förvarade jag i en box på Centralen. I början gick det rätt bra, jag bodde ute i naturen i Farstatrakten ett par månader. Resten av tiden bodde jag på olika platser i centrala Stockholm, Tantolunden, Riddarholmen och Sabbatsbergs sjukhusområde. Via a-kassan fick jag pengar till mat, och lite extra pengar gav de burkar som jag plockade och sedan pantade. Jag överlevde.

Duschade och bytte kläder gjorde han hos Stadsmissionen.

– Jag lärde känna andra i samma situation; min bakgrund var inte unik. Det är flera bland oss som både haft egna företag och bott i villa.

Stefan uttrycker sig väl och talar lugnt om än med viss bitterhet. Över munnen finns ett spänt drag.

– Socialtjänsten ville jag inte ha att göra med, de hade inte hjälpt mig när jag verkligen behövde det. Men åtta månader efter att jag blivit vräkt sökte jag upp en socialsekreterare som noterade min situation. Hon trodde mig inte när jag sade att jag sov utomhus. Jag anmälde mig till stiftelsen Hotellhem, som hyr ut möblerade rum till bostadslösa, men på den tiden fick man inte skriva in sig om man hade betalningsanmärkningar. Det är ändrat nu. Och på "Byrån för bostadslösa" hos kommunen krävde man två års bo-

stadslöshet innan jag ens kunde bli inskriven. Jag vägrade att sova på härberget; där är sällan lugn och ro, många är oroliga, berusade eller påtända och det är lätt att halka dit.

Stadsmissionen, Ny Gemenskap, Nattmissionen, Frälsningsarmén, fältarbetare och diakoner. Stefan vandrade runt i en värld som tidigare varit honom totalt främmande.

– Som det här med soppkök!

Efter drygt två år som bostadslös fick han äntligen hjälp till en lägenhet, ett rum med pentry och toalett, på Stiftelsen Hotellhem i Stockholm. Socialtjänsten stod för hyran.

– Då först fick jag en fast adress igen och 23 kvm som jag betalar drygt 3 000 kr i månaden för. Hösten 1999, strax innan jag fick lägenheten, hade jag min första kontakt med Situation Stockholm. Via Ny Gemenskap fick jag erbjudande om fast anställning på ett dataföretag i Bromma men kunde inte ta det då. Jag bodde ju fortfarande i skogen. Det skulle bli ohållbart, att efter två års rotlöshet kliva in i en ordnad tillvaro. Å andra sidan har jag alltid trott att jag skulle kunna komma igen. Helt kört kunde det inte vara.

Varje dag, utom söndagar, står Stefan ett par timmar vid Hötorget, hans fasta försäljningspunkt, och säljer tidningen *Situation Sthlm*. Morgnarna är den bästa tiden.

– Jag har värvat många nya säljare som jag tror på och som också vill komma vidare, någon annanstans. Situation Stockholm vill hjälpa människor att komma vidare, andra ägnar sig mest åt livsuppehållande andning. Strax före sommaren knöt Micke här på Situation Stockholm upp mig i Steg 1. Han menade att jag var självgående. Nu arbetar jag fyra timmar om dagen hos Småföretagarnas a-kassa, som har ett trettiotal anställda. Jag är den förste som är uthyrd. Situation Stockholm debiterar dem och betalar lön direkt till mig. Hittills fungerar det bra, även om allt fortfarande känns nytt.

Vart vill du komma själv?

– Jag vet inte. Jag har svårare att planera nu för tiden och tar en dag i taget. På Småföretagarna har de erbjudit mig en heltid, men just nu räcker det med fyra timmar om dagen. Jag säljer ju tidningen också.

Hur har du förändrats under de här åren?

– Jag har nog blivit tuffare, framför allt mot vanliga människor, sådan som jag själv var en gång i tiden. Som inte tänker på att nästan vem som helst

kan råka ut för det som jag gjort. Konkurrenten på arbetsmarknaden blir tuffare, det kommer hela tiden sådana som är yngre och bättre utbildade. Men även om det låter konstigt har jag nog blivit en bättre människa.

FAKTA

Situation Stockholm startades 1995 för att ge hemlösa en röst och möjlighet till inkomst. Försäljarna är hemlösa, f d hemlösa och personer med utsatt boende. Hösten 2000 är drygt 320 försäljare inskrivna; alla är dock inte aktiva.

Försäljarna köper tidningen för 15 kronor och säljer den för 30. Mellanskillnaden är deras lön. Alla försäljare skriver under ett försäljaravtal med ett antal regler, och får en ID-bricka med foto samt en försäljningsplats. Försäljarna har också möjlighet att medverka i Situation Stockholms projekt "Hjälp till självhjälp" och "Steg 1".

Hjälp till självhjälp erbjuder rådgivning i missbruks- och boendefrågor och i psykisk och fysisk hälsa. Steg 1 är ett arbetsprojekt för försäljare som är redo att ta steget ut i arbetslivet. Något Steg 2 finns däremot inte ännu; då förutsätts man ha arbete och bostad.

Situation Stockholm är en ekonomisk förening, och lokalen på Döbelngatan 52 är öppen varje dag utom midsommardagen och juldagen. Tidningen är fackligt, partipolitiskt och religiöst obunden och utkommer sista onsdagen varje månad, elva gånger om året. Upplagan ligger hösten 2000 runt 23 000 ex.

Föreningen betalar 183 000 kr i kvartalet till AP-fastigheter för 455 kvm.

<http://www.situationstockholm.se>

Foto: Fredrik Sandin Carlson

Stockholms Stadsmission

Många som vi möter har valt utanförskapet och skulle knappast överleva om frivilligorganisationerna drog sig tillbaka.

Stig Johansson, volontär hos Stadsmissionen i Stockholm:

– Jag är född i Lappstockholm. Ja, så kallade man Lycksele, som var enda staden i Lappland när jag var barn. Om man skulle göra något där måste man bilda en förening. Och var det nu så att vi ungdomar ville ha en fotbollsplan, ja så fick vi väl bilda en förening då.

Så skedde och därmed blev Stig Johansson en del av Folkrorelsesverige. Han har arbetat politiskt och fackligt hela sitt vuxna liv, och engagemanget i idrottsrörelsen har alltid varit en viktig del av fritiden.

– Jag blev ombudsman på heltid för SKTF redan på 1970-talet och har bott på många olika håll i Sverige. I slutet av 80-talet flyttade jag till Stockholm och blev chef för a-kassan.

– Det skulle bli lugna år, trodde jag, men organisationen var dimensionerad efter låg arbetslöshet, så när lågkonjunkturen kom fick vi enormt mycket att göra.

När Stig Johansson senare gick i pension vid 63 år dök frågan upp: Vad skulle han göra nu? Hustru Sonja jobbade fortfarande, och barnen var utflugna sedan länge.

– Jag har alltid hållit igång. Sedan flera år var jag ordförande i bostadsrättsföreningen och satt med i ledningen för Hammarby Midnattsloppet, men det räckte inte. Jag kunde inte bara snurra runt i svampskogen.

Varför är det viktigt med engagemang?

– Jag gillar inte att folk klagar utan att göra något själva. När man gör något kan man också vara med och påverka. Men det är väl så att vi som är

aktiva är *väldigt* aktiva, medan andra inte är aktiva alls. Man dras lätt med i allt möjligt.

– Jag har flyttat mycket under min yrkesverksamma tid och vet att det finns ett idrotts- och föreningsliv överallt. När jag var ny på en ort gick jag på möte i någon förening, talade om att jag nyss kommit till stan och redan dagen efter hade jag flera att heja på ute på stan.

Efter pensioneringen sökte Stig själv upp Stadsmissionen och erbjöds efter ett längre samtal att gå volontärutbildningen, som bestod av sju träffar om fyra timmar vardera och besök i de olika verksamheterna.

– Vi var ett trettiotal personer som deltog i kursen och var så otroligt olika; några var pensionärer som jag, andra var universitetsstuderande, sjuksköterskor eller vanliga knegare.

Sedan dess har han tillbringat minst en dag i veckan under snart två år på Stadsmissionens station på Södermannagatan. "Stationen" – som tidigare varit polisstation – har i sin stab flera medarbetare som erbjuder stödsamtal samt social, ekonomisk och juridisk rådgivning. Ett knappt tiotal volontärer är, liksom Stig Johansson, knutna till verksamheterna.

– Hit kommer vuxna som oroar sig för egna eller andras barn, men också ungdomar med bekymmer av olika slag.

Samtalen är kostnadsfria, man har rätt att vara anonym och alla arbetar under tystnadsplikt. På ett informationsblad vid ingången står det:

Du bestämmer förutsättningarna;

– vilka som ska träffas

– när vi ska träffas

– hur vi ska träffas.

Du går när du vill och är alltid välkommen tillbaka.

Här finns också en liten restaurang, som serverar lunch till en mycket billig penning.

Stig har inte varit kyrkligt engagerad tidigare men tillägger att några sådana krav inte heller ställdes.

– Däremot har jag alltid haft ett ideellt engagemang. När jag bodde i Västerås korsade jag varje morgon torget där a-laget satt på parkbänkarna. Vi brukade prata; dessa människor är ofta verkliga profiler, och det finns

många skäl till att folk råkar illa ut.

– Som chef för a-kassan såg jag dagligen hur arbetslöshet bryter ned människor och hur självkänslan tar stryk när man inte känner sig behövd.

I Stigs uppgifter som volontär ingår nu bland annat att vara stödperson, låtsasmorfar, åt en nioårig pojke.

– Hans mamma går i stödsamtal här, och det var på så vis jag kopplades in. De visste att jag har egna barnbarn i ungefär samma ålder och känner till vad killar är roade av.

– Så han och jag träffas ett antal timmar var tredje vecka. Han har hjälpt mig att dela ut material om Hammarby IF, vi har bland annat varit på Eriksdalsbadet, spelat minigolf, besökt Cosmonova och gått på fotbollsmatch. Efteråt brukar vi fika och prata lite. Men jag är ingen terapeut, så därför pratar vi mest om idrott, skola och så.

Men det är en svår balansgång, medger han.

– Avsikten är ju inte att detta ska bli en relation som sträcker sig över flera år. Då finns risken att hela familjen blir involverad och ständigt räknar med mig, och det är inte meningen med volontärskap.

– En eftermiddag i veckan framöver ska jag kanske också vara på "Mitt Café", en ungdomsverksamhet i huset. Annars gör jag allt möjligt här på stationen, från att hjälpa till i köket till att prata med ensamma människor. Många kommer hit bara för att slippa ensamheten hemma.

– Men vi får inte ta något ansvar, bara prata lite allmänt. Blir det tal om bidrag eller terapiesamtal får jag förmedla kontakt till någon av våra terapeuter eller socialarbetare.

Någon bestämd budget eller fast ersättning har han inte som volontär, men han får ersättning för kostnader han haft i "tjänsten".

Stig Johansson tror att en förklaring till Stadsmissionens framgångar är att den inte är någon myndighet.

– Kommunens socialsekreterare gömmer sig ofta bakom sekretess och paragrafer. Jag fick god kontakt med en heroinist, som jag lovade att försöka hjälpa. Han hade ingen bra relation till sin handläggare på socialbyrån och önskade att jag skulle fungera som en bro. Men hon ville absolut inte ha med mig att göra. Jag kände det som om jag svek honom, det var tufft.

– Det är sorgligt, det här motsatsförhållandet som ibland dyker upp mellan socialtjänsten och frivilligheten. Många som vi möter har valt utanför-

skapet och skulle knappast överleva om frivilligorganisationerna drog sig tillbaka. De borde prata ihop sig i stället för att dra åt var sitt håll.

Vad säger dina bekanta om ditt engagemang i Stadsmissionen?

– Många blir förvånade när jag berättar om det men blir samtidigt nyfikna och vill gärna veta mer. Det är inte ovanligt att man tror att vi bara är till för de hemlösa. Men jag berättar gärna, eftersom jag har lärt mig enormt mycket under de här åren, och jag tycker att många fler borde göra en insats.

– När jag för en tid sedan skulle ut med Nattmissionens buss, tog jag kontakt med mina gamla kolleger på SKTF-förbundet och bad dem gå igenom sina garderober. Jag fick fem stora säckar med kläder.

Stig tycker att vi egentligen skulle skämmas, de flesta av oss.

– Det är nog så att jag blivit mer ödmjuk själv sedan jag har kommit in i verksamheten här. Men jag tycker att vi har det så jäkla bra och att det är en skam att vi gnäller som vi gör.

– Flera av mina bekanta köper nu tidningen *Situation Sthlm* regelbundet. Det är ett första steg, då gör de åtminstone något.

Sannerligen vad ni har gjort för någon av dessa minsta som är mina bröder, det har ni gjort för mig.

Matteus 25:40.

Vi kan vara kritiska mot etablissemangen

– När jag var ny som direktor på Stadsmissionen och skulle hålla min första predikan i Bullkyrkan vid Stortorget, mötte som vanligt mellan 80 och 90 människor upp, mestadels uteliggare. De var där frivilligt, berättar Staffan Hellgren, direktor för Stockholms Stadsmission.

– De hälsade *mig* välkommen till *sin* kyrka och recenserade sedan i rätt tuffa ordalag min korta predikan. Det var en oerhörd skillnad mot att verka i den vanliga statskyrkan.

Av hävd ska direktorn på Stockholms Stadsmission vara prästvigd inom Svenska kyrkan. Staffan Hellgren har arbetat som präst i 25 år, mest i etablerade och välbeställda områden. Det här uppdraget är annorlunda, säger han själv.

Hur ser du på Stadsmissionens uppgift?

– Utifrån kristen människosyn har vi ett uppdrag att arbeta för dem som

finns i marginalen, människor som, av olika skäl, har svårt att få livet att gå runt. Men det är inte bara människor med kristen livssyn som söker sig till oss, de kan även tillhöra andra religioner eller inte vara troende alls.

Men samma sak skulle kommunens socialtjänst också kunna hävda?

– Nja, vi arbetar på sätt och vis med samma grupper som socialtjänsten, men inte på samma sätt. Vi har kortare väg mellan diskussion och beslut, dels därför att vi befinner oss närmare verkligheten och dels därför att vi inte är styrda av samma regelverk.

– Vi är inte en konkurrent, utan ett komplement, vi gör sådant som kommunen inte gör.

Nå, detta stämmer nu inte helt. Stockholms Stadsmission driver såväl ungdomsmottagning som kollektivsamhet, familjerådgivning och härbärgen, precis som kommunen. Men förmodligen på ett annorlunda sätt.

Staffan Hellgren talar om betydelsen av att frivilligorganisationerna står fria, och han jämför sin organisation med Stadsmissionen i Göteborg, vars verksamhet upphandlats i mycket hög utsträckning.

– Risken är att det sker på bekostnad av organisationens frihet och oberoende. Det blir politikerna och stadens tjänstemän som sätter regler och ramar, och då blir de bara en förlängning av den vanliga socialtjänsten.

– På sikt innebär det att man tappar sitt varumärke och, något som är ännu allvarigare, att man tappar människors förtroende. Som oberoende organisation kan vi vara kritiska mot etablissemangen, och det går inte om man är "köpt". Och detta tror jag att vi alla vinner på.

Självkänslan är viktig

För att lära mer åker han regelbundet ut med Nattmissionens buss och söker upp människor som lever i tunnlar, under brofästen och på andra ljusskygga platser. Ofta är Nattmissionen den enda kontakt de har med det etablerade samhället. Varje natt får ett hundratal personer kläder, smörgåsar och varm dryck av Stadsmissionens diakoner och övriga personal, men kontaktnätet omfattar närmare 1 500 hemlösa.

– Många som arbetar i frivilligorganisationer har en stark drivkraft, jag vill nästan säga en stark människokärlek. Här alstras så mycket kreativitet; jag har aldrig förut verkat i en sådan organisation.

Stadsmissionen har 450 anställda och närmare 200 frivilliga volontärer i Stockholms stad. Volontärerna tar vid där de fast anställda har svårt att räkna till.

- Många av våra anställda talar om att man måste bygga upp förtroende och värna om människors självkänsla och integritet. Just självkänslan är viktig; hos de sociala myndigheterna krävs att man lägger sitt liv i knät på någon annan, på en "biståndsbedömare".

- Många får nobben när de söker hjälp, därför att de kanske inte vill förödmjuka sig eller uppge hela sin ekonomi. För så upplevs det, och då är vi de enda som finns kvar.

Han konstaterar att det naturligtvis är skillnad på pengar och pengar.

- Det är ju en sak med pengar som uttaxerats med tvång, som skattepengar, och de pengar som vi disponerar, som vi fått som gåva av människor eller företag som tror på vårt sätt att arbeta utan att vilja skriva riktlinjer.

Konstigt nog säger Staffan Hellgren att han helst ser att organisationer som Stadsmissionen inte skulle behövas.

- Det vore ett sundhetstecken om vi kunde avvecklas, och det bästa vore om det samhälleliga ansvaret räckte till.

Men efter ett tag korrigerar han sig och säger att det alltid kommer att finnas människor som hamnar utanför, oavsett vilka samhällssystem man bygger upp.

– Missbrukare och hemlösa människor är inte ett kollektiv; de är individer med var sin historia. Och Stadsmissionen står för kvalitet, som inte finns på annat håll.

Han beskriver till och med den egna organisationen som en gerillarörelse.

– Vi prövar nya metoder, och i många avseenden är vi en rörelse i fronten, även om vi skulle kunna bli ännu bättre.

När det handlar om bidrag och upphandlingsfrågor blir det mer komplicerat. Staffan Hellgren tycker att man sitter fast i en rävsax. Stadsmissionen vill ha bidrag – och vara fria. Från Stockholms stad får man 3,5 miljoner i år, en minskning från 5 miljoner 1998.

– Egentligen tycker jag att vi borde få betydligt mer, utan att det skulle behöva bli fråga om upphandling. För närvarande investerar vi över 30 miljoner i "Bostället", ett stödboende på Högbergsgatan för omkring 60 hemlösa. Vi gör ju faktiskt ett jobb som annars kommunen borde ha gjort, även om man förmodligen kommer att köpa platser där.

Stadsmissionen har medarbetare med många olika kompetenser som jurister, ekonomer, psykologer och vårdpersonal. Kräver ni av dem att de måste vara troende?

– De måste vara lojala mot idén, men de behöver inte vara troende i traditionell mening. Vi diskuterar och samtalar mycket om vår kristna grundsyn, men det är inte detsamma som att vara kyrklig. Vi är partipolitiskt obundna men ganska politiska. Vi är andliga men inte konfessionella, sammanfattar han.

Som präst i Svenska kyrkan kände han sig bakbunden. Regelverket tyngde ofta och verksamheten styrdes ytterst av politiker i kyrkorådet, som dessutom gärna petade i detaljer.

– Då blir man automatiskt försiktig och känner sig för hela tiden. I Stadsmissionen har jag givetvis en styrelse, en kompetent sådan. De sätter ramar men lämnar mycket över till mig och mina medarbetare. Jag har stor handlingsfrihet – men givetvis också stort ansvar.

– Den friheten skapar i sin tur förutsättningar för kreativitet och lockar också hit andra kreativa människor. Det märks inte minst inom vår volontärutbildning.

Staffan Hellgren talar om glädjen att få verka i ett meningsfullt sammanhang, om starka och omtumlande möten.

– Men visst är det vanligt att medarbetarna går in i väggen. Sådant händer lätt med eldsjälar, och det ligger i mitt ledarskap att vara observant på detta. Då får man hålla tillbaka och beordra dem att ta semester.

– Jag är själv duktig på att koppla av och bokar regelbundet in tid för mig själv i kalendern. Det måste finnas en balans mellan givande och tagande, man måste både andas ut och andas in.

För att värna om friheten och för att vidga kontaktytan bildades för ett par år sedan Stadsmissionens Affärsvänner. Drygt 160 företag räknas dit.

– Det är inte bara vi som behöver företagen, de behöver oss också, säger Staffan Hellgren. Förmodligen därför att vi kan visa sidor av verkligheten som de inte känner till. Trots all yttre framgång – eller kanske just på grund av den – känner allt fler behov av att göra gott.

Med ett av de större försäkringsbolagen diskuterar Stadsmissionen till exempel länkar mellan respektive hemsidor. Samtidigt som kunden tecknar en försäkring, ska han eller hon kunna klicka i en särskild ruta för att till exempel skänka en hemlös ett mål mat eller en omgång kläder.

Nej, frivilligorganisationerna står inte längre med mössan i hand och bugar. De är medvetna om sin kompetens och i flera avseenden professionella roll.

Konsultföretaget McKinsey är en annan "affärsvän" och exempel på en ung organisation, där många medarbetare har ett starkt socialt engagemang. I fjol byttes den traditionella julgåvan till personalen ut mot motsvarande summa pengar till Stockholms stadsmission. Men personalen ville mer än så, och en grupp konsulter har nu, på arbetstid, börjat forma en strategi för hur Stadsmissionen ska kunna samarbeta bättre med näringslivet.

– Tomheten verkar växa i takt med välståndet. Många letar efter en mening med tillvaron medan de fåfängt jagar den ultimata personliga kicken, säger Claes Ekström, VD på McKinsey & Company. Om vi kan ge alla optionsprogram ett mervärde genom att samarbeta med Stadsmissionen, är vi glada för det.

Varför just med dem?

– Vi kunde se att det blivit fler vinddrivna människor på gatorna; alla på kontoret kände respekt för Stadsmissionens engagemang och hade förstås

noterat och imponerats av deras kampanj för att uppmärksamma de hemlösa situation.

Stadsmissionen kommer även fortsättningsvis att arbeta främst med hemlösa och missbrukare men hoppas även kunna utveckla sin förebyggande verksamhet, inte minst bland mobbade och introverta ungdomar som behöver stärka sin jagkänsla.

Hur mäter man framgång eller måloppfyllelse inom Stadsmissionen?

– Det är svårt, medger Staffan Hellgren. Vi försöker utarbeta mätinstrument. Hittills har vi mest haft statistik över individer att jämföra med, och ett mått på vår framgång kan väl sägas vara hur många som söker upp oss.

– Men det räcker självfallet inte. Kvalitetsperspektivet måste också in. Därför försöker vi knyta forskare till oss. Det är nödvändigt för att motivera vår verksamhet gentemot olika myndigheter, men också för att driva utvecklingen vidare.

– Vi funderar på att ge ut egna rapporter med jämna mellanrum, rapporter från verkligheten. Vi vill låta andra lära av oss och vara en röst i debatten för dem som ingen röst har.

Klaragården

*Vi vet, att ju mer människor förnedras,
desto mindre orkar de ta ansvar för sina liv.*

Outi Alonso Tuovinen är tillförordnad enhetschef på Klaragården, en dagverksamhet invid Klara kyrka som drivs av Stadsmissionen i Stockholm. Entrédörren är låst och bevakas noga. Hit får bara kvinnor komma.

Huset är i två plan, längst ned finns ett litet café, på övervåningen dusch, tvättmaskin, ett stort allrum med dator, symaskin, staffli med färger och penslar och TV-hörna. I ett annat rum serveras gratis frukost, lunch och middag.

Klaragården håller öppet varje dag mellan 8.00 och 19.30. Vid stängningsdags står ofta en samling män, alldeles nära dörren eller en bit därifrån, och väntar. Hallickar, pojkvänner – och kunder. Många av kvinnorna som kommer hit säljer sina kroppar för att få pengar till knark.

– Det är ett stort problem att de hänger utanför, och vi har arbetat hårt

tillsammans med polisen för att försöka komma åt det. Naturligtvis är vi mycket vänligt inställda till de män som vi känner som våra gästers partners, men drog- och sexhandel via oss tolererar vi inte.

– Ofta blir kvinnorna erbjudna extra betalt om de inte använder skydd, berättar Outi. Och jag vet att kunderna i många fall har fruar och barn, kanske får de sina kickar genom att flirta med döden.

– Men vi har en deal med landstinget och får obegränsat med kondomer och, tro mig, det går åt mängder. Våra kvinnor är välinformerade, kunniga och rädda om sig när det gäller smittskydd.

Men nu är det fortfarande förmiddag och lugnt på gatan utanför. I köket förbereds dagens lunch, pyttipanna och äppelkaka. I flera av sofforna ligger kvinnor och sover med filter över sig.

– Vi jobbar framför allt med basbehoven, som att få möjlighet att tvätta sig, byta till rena kläder, få mat och tröst om man är arg eller ledsen. Många är vana vid att bli illa behandlade och har taggarna utåt. Då låter vi dem vara ifred, erbjuder lite mat och dryck och kanske en sovplats. Och så väntar vi.

Klaragården har kontakt med bortåt 400 kvinnor, varav sextio till sjuttio dagligen. Få av dem har någon egen lägenhet. De hankar sig fram med tillfälliga lösningar, bor hos någon man en period, hos en syster eller mamma, på härbärgen och ibland utomhus.

Outi Alonso Tuovinen har långt, rött hår och är klädd i svarta jeans och munkjacka. Hon är sjubarnsmamma (!) och har arbetat sex år inom olika enheter i Stadsmissionen, de senaste åren på Klaragården. Hennes bakgrund är brokig; tidigare har hon också arbetat som tolk och översättare, journalist och sjukvårdsbiträde.

– Jag är född i Finland – det är bra att kunna finska här, tillägger hon. Min far är rättspsykiatriker, och det är av honom jag fått intresset för belastade människor.

Outi kom först som timanställd till nystartade Klaragården i mitten av 90-talet. Hon hade läst om verksamheten, fascinerats och sökte jobb.

– Men det blev en kort sejour den gången beroende på en konflikt inom personalgruppen. Så jag valde att sluta och gick över till en annan enhet inom Stadsmissionen.

I huvudsak gällde striden huruvida män skulle vara delaktiga i arbetet på Klaragården. Det kom att bli en viktig policyfråga, som hamnade i Stads-

missionens högsta ledning. För Outi var det självklart att personalgruppen också måste bestå av män. Så blev också beslutet och sedan två år är hon tillbaka på Klaragården.

– De flesta män är ju helt normala, men våra kvinnors mansbild är förfärlig. Därför är det viktigt att de får möta bra män här, män som klarar av att testas. Kvinnorna som kommer hit har ofta hemska erfarenheter av män. De har blivit utnyttjade av män, kanske redan som barn, och så har det fortsatt.

På Klaragårdens dagverksamhet arbetar nu nio personer, varav två är män, och ett femtontal volontärer. Outi är ansvarig för volontärverksamheten.

– Volontärerna är en viktig extra resurs för oss. Vi vill gärna ha fler män, tillägger hon.

Förtroende

Målet för Klaragårdens verksamhet är att få till stånd ett förändrings- och motiveringsarbete.

– Men det är tålmodskrävande och vi får arbeta på lång sikt, eftersom vi vänder oss till de mest utsatta kvinnorna. De som kommer hit är psykotiska, schizofrena, heroinister, amfetaminister, hemlösa och misshandlade. Och när de kommer är de dessutom ofta smutsiga, aggressiva och påtända.

– Det är svårt att få en behandlingsplats om man är bortåt 40 år eller äldre. De flesta av våra kvinnor har ju haft ett antal chanser tidigare, så man satsar inte på dem, trots att de kanske först nu är riktigt motiverade.

Outi anser *inte* att Klaragårdens öppna verksamhet bidrar till att hålla kvinnorna kvar i missbruket.

– Vi har inte så många regler men vi arbetar normativt och vi gömmer inte kvinnor som är efterlysta. Vi tolererar inte heller våld eller droger här inne. Då blir man avstängd, inte för gott men för dagen.

– Många har kanske missbrukat i 25 år, och då är det svårt att kräva av dem att de ska leva ett drogfritt liv. Vi kan erbjuda värme, kärlek och en fristad, och vi försöker också hjälpa dem att återknyta den ofta dåliga kontakten med socialtjänsten.

Förtroende är nyckelordet.

– Vi är ingen myndighet, och därför får vi veta mycket mer. Inför socialsekreterarna, som har makt att omhänderta deras barn eller förvägra dem

socialbidrag, håller de igen, försöker skärpa sig och talar inte alltid sanning.

Outi säger att det är status att arbeta på Klaragården.

– Förmodligen för att det anses tufft och lite häftigt.

Enligt Stadsmissionens policy får ingen i personalen ha eget missbruk bakom sig, såvida det inte ligger mycket långt tillbaka i tiden.

– Jag tror inte det är nödvändigt att veta hur ett knarksug känns för att kunna jobba här, man kan vara ett bra stöd ändå. När missbruket kommer så nära, som det gör här, är det lätt att falla tillbaka igen.

Ni talar om kvinnorna som "gäster". Vad symboliserar det?

– Att de är välkomna, svarar Outi enkelt. Men också att de inte ska bli långsittare här; besöken på Klaragården ska vara en mellanlandning, inte något permanent. Vi hjälper dem att bygga upp en annan bild av sig själva, en annan bild än "tjackhoran" eller "fittan". Att de kan vara duktiga på att laga mat, att måla eller sy, att de fött fina barn.

– För vi vet, att ju mer människor förnedras, desto mindre orkar de ta ansvar för sina liv.

På insidan av dörren till det lilla kontoret på övervåningen där Outi och jag nu sitter, finns ett handskrivet upptejpat brev från "Lotta":

Klaragården – bara för oss kvinnor.

Där får jag det jag behöver för att behålla en viss värdighet i ett liv av förnedring.

Där får jag det jag behöver för att inte svälta ihjäl.

Där får jag en tröja eller jacka om jag fryser.

Där får jag duscha, tvätta kläder, så jag kan gå ren ut i skiten.

Där kan jag få sova ut, efter en lång kall natt på Stockholms tomma gator.

Där kan jag gråta ut, när någon varit dum.

Där möts jag av vänlighet i dörren, när jag kommer.

Den som fyller år får tårta och present. Det finns dom som bryr sig om en.

Krävande arbete

Är Stadsmissionen en bra arbetsgivare?

– Ja, det tycker jag. Ibland får man skrubba toaletterna och ibland lägga budget, skrattar hon. Men det är en kaxig organisation. I vårt uppdrag ingår

att tala om vad vi ser; jag är inte säker på att man kan vara lika obekvämt som kommunalanställd socialarbetare. Vi står ganska fria.

– Man ska brinna för det här jobbet, men man får inte brinna ut. Det undviker vi genom bra handledning, god kommunikation och genom att vara uppmärksamma på varandra. Jag får gå de kurser jag behöver och får ständig feedback.

– Våra chefer vet att vi har ett oerhört krävande arbete och att vi ibland till och med blir slagna av kvinnorna här. Då får man gå undan ett tag, och den som håller på att gå in i väggen har tillgång till Stadsmissionens egna terapeuter.

Varje arbetspass på Klaragården börjar och slutar med "puls". I arbetsgruppen tar medarbetarna pulsen på varandra genom att berätta hur de mår. Kanske har någon samma morgon grälat med barnen eller mannen och har lite högre "puls" eller också är man kanske bara extra glad för någonting.

– Vi som arbetar här har kul ihop, och det finns mycket humor hos kvinnorna som kommer hit. Det står också i verksamhetsplanen att humorn är ett av våra bästa arbetsverktyg.

Outi är inte troende i kyrkans mening men säger att hon delar den kristna människosynen och tron på alla människors lika värde. Men hon konstaterar också att det nog skulle vara svårt att vara ateist och arbeta inom Stadsmissionen.

– Här väjer vi inte för att tala om de stora och svåra frågorna, som liv och död, ont och gott, om ångest. Svåra samtal som pågår hela tiden.

– Men jag har stort eget ansvar, och det gillar jag. Runt om i landet sitter också små tanter som virkar och sticker till olika basarer och som skickar några hundralappar till oss då och då. Jag känner ett oerhört ansvar gentemot dem också.

Ur verksamhetsberättelsen:

Vi som arbetar på Klaragården gör allt från att följa med gäster till psyket, vara frisörer, polisanmäla våldtäkter, städa nedblodade toaletter, gå i kyrkan eller till konserter med gäster. Ha samtal om existentiella frågor och samtidigt putsa fönster. Laga kläder och gå på gästers begravning.

FAKTA

Stockholms Stadsmissions verksamhetsidé är att utifrån en kristen människosyn komplettera och utmana samhällets insatser för utsatta grupper och individer.

Stadsmissionen bedriver sedan 1853 social verksamhet genom bl a natthärbärgen för hemlösa män och kvinnor, dagverksamhet för hemlösa, uppsökande nattmission, ungdomsmottagningar, folkhögskola samt boende för äldre och vård för missbrukare.

Av de 120 miljoner som omsätts (år 2000) kommer ungefär 50 miljoner kronor från insamlingskampanjer, testamenten, gåvor och avkastning från fonder. Resten baserar sig på viss försäljning och avtal med samhället för vårdverksamhet.

Stadsmissionen har 450 fast anställda – samtliga har avtalsenliga löner – och närmare 200 frivilliga volontärer i Stockholms stad. Volonärutbildningen pågår under en termin och volontärerna arbetar sedan maximalt sex timmar per vecka.

<http://www.stadsmissionen.se>

Foto: Claes Löfgren

Kjell Lundberg, som har startat ÅterVinnarna.

ÅterVinnarna

Min drivkraft? Tja, jag mår bra när jag får hjälpa andra att må bra.

Varuhuset öppnar klockan tio på förmiddagarna. Kunderna, luggslitna pensionärer likaväl som hippa studenter, strosar runt i butikens tre plan. Letar bland böcker, prydnadsföremål, glas, porslin, armaturer och möbler. På hyllor och golv trängs sådant som folk utan svårigheter kunnat avvara eller till och med bara slängt.

Vi är vid Götgatans ände på Södermalm i Stockholm, hos den ideella föreningen ÅterVinnarna, som här driver butik, snickeri och transportverksamhet. Lokalen har tidigare fungerat som "modellagentur", en elegant omskrivning för porrklubb, men av den ljusskygga verksamheten återstår bara ett svartmålat tak. På disken bredvid kassan ligger en bunt lappar med information om föreningens syfte och verksamhet samt uppmaningen att inte slänga något "innan du pratat med oss".

Ylva, en mörk kvinna i fyrtioårsåldern, nickar när jag går förbi. Hon putsar och sorterar noga in porslinsfigurer, vaser, glas och ljusstakar, på olika hyllor. För några år sedan arbetade hon som sjuksköterska men blev slav under de lätt tillgängliga drogerna. Via arbetet hos ÅterVinnarna är hon på väg tillbaka till det "normala" livet; även om det förmodligen inte blir som sjuksköterska. Här återvinns inte bara ting – utan även människor.

Hjälp till självhjälp

Första steget till projektet ÅterVinnarna togs 1995 av Kjell Lundberg, tidigare arbetslös betongarbetare, som själv förlorat nästan 20 år av sitt liv i drog-

missbruk. Av egen erfarenhet visste han att en klar brist i vårdkedjan var att det saknades möjlighet att snabbt få någon form av arbete.

– Mitt bidrag till att lösa problemet och samtidigt hjälpa mig själv och andra, blev att öppna en arbetslokal, där före detta missbrukare kunde reparera och sälja begagnade bruksföremål.

Affärsidén föddes egentligen redan under missbrukaråren, när Kjell rotade runt i containrar och soprum i jakt på något säljbart. Han förvånades ständigt över hur mycket värdefulla saker som folk bara hade slängt.

Med hjälp av några nära vänner och ett personligt lån på 100 000 kronor kunde Kjell Lundberg 1996 öppna sin första arbetslokal i Hammarby. Två år senare hade verksamheten hunnit utvecklas till ett mindre varuhus.

– Butiken här drar in ca 3 000 kr om dagen och är öppen sex dagar i veckan. Intäkterna betalar hyran, och resten går tillbaka in i verksamheten.

– Men jag trodde att det skulle vara lättare att starta ett sånt här projekt än det var, erkänner han. Jag var inte van vid att söka pengar eller hålla på med räkenskaper och papper och hade först svårt att få verksamheten att gå runt. Enskild firma fungerade inte, så i stället var vi några gamla kompisar som gick ihop och bildade en ideell förening.

I dag finns en bred kompetens representerad i styrelsen – politiker, socialtjänst, arbetsmarknad och företagande – och därmed ett stort kontaktnät.

Ett femtontal personer arbetar – med hjälp av OSA, socialbidrag eller pension – dagligen hos ÅterVinnarna med att sortera, tvätta, laga och reparera varor som sedan säljs i butiken.

– Just nu har vi lite svårt att få tag i folk, beklagar Kjell. Kanske beroende på att det finns mycket droger på stan och att de är rätt billiga. Det är inte heller så lätt att få folk som går på socialbidrag att vilja jobba.

För att få arbeta hos ÅterVinnarna krävs att man varit drogfri i minst tre månader – och förblir drogfri.

– Vi tar även emot ungdomar som ska göra samhällstjänst. Våra egna erfarenheter gör att vi är uppmärksamma på tecken på återfall. Om någon misstänks för missbruk sätter vi in ett specialprogram, som bland annat innebär att han eller hon får lämna urinprov tre gånger i veckan. Om testresultaten förblir positiva får de inte vara kvar hos oss men kan å andra sidan få en ny chans senare.

– Ett av våra största problem är att motivera missbrukare att börja klättra

uppåt på stegen. För det är ett antal hundår som väntar, med nio till fem-jobb och låg lön. Som missbrukare är man van vid att ha eller lätt kunna skaffa sig mycket pengar. Livet blir tråkigare som drogfri. Så är det bara.

Jag behöver bli påmind

Kjell Lundberg är uppvuxen på Lidingö, härjade med raggarna och den berömtade Spitaligan på Östermalm och hamnade i ungdomsfängelse som 18-åring.

– Först handlade det mest om sprit och slagsmål. Sedan kom knarket in, och hela sextioalet knarkade jag och satt ett par svängar på kåken.

Efter några vilda år sansade han sig emellertid, började jobba på bygge, gifte sig och fick barn men hade svårt att släppa knarket.

– Jag tjänade bra, det är det lätt att göra i byggsvängen, men brände mycket på knark. Inte förrän i mitten av 1980-talet påbörjade jag min första behandling. Dottern var liten då, bara 6–7 år. Man tror att barn inget förstår, men hon påpekade att det var konstigt att ju mer medicin jag tog, desto sjukare blev jag.

Kjell skiljer sig från många andra missbrukare genom att ha levt i samma äktenskap under alla år. Hustrun har inte lämnat honom, även om hon ofta har satt hårt mot hårt och vägrat öppna ytterdörren när han var påtänd.

– Under ett av mina återfall brände jag både mitt och hustruns hela spar-kapital på mycket kort tid. Jag lurade mig själv hela tiden, att jag hade koll på läget och att jag skulle kunna betala tillbaka skulderna utan att det märktes.

Sista återfallet hade han 1992.

– Nu är nästan alla mina gamla kompisar döda eller så sitter de på bänken och super. Jaga knark är det ingen av dem som orkar längre, i stället bedövar de sig med dricka av olika slag.

– Jag har ju klarat mig, men för att inte bli för stöddig går jag med jämna mellanrum på möten hos NA (Anonyma Narkomaner). Jag gillar att träffa gamla drogfria kompisar och höra deras historier. Även om det där livet känns avlägset i dag, behöver jag bli påmind och inte tro att det är lugnt och att det går att tända på igen.

Stödjande nätverk

Kjell Lundberg är inte bara projektledare för en stor social verksamhet, han är också en entreprenör med mängder av idéer.

– Tillsammans med Ny Gemenskap, IOGT, Immanuelskyrkan och Frälsningsarmén har vi bildat ett nätverk där vi samarbetar för att hjälpa våra vänner vidare.

Han berättar om några gamla båtar han har i sin ägo som bara står och förfaller, men som ungdomar skulle kunna rusta upp och sälja eller ha glädje av på fritiden. Och så vill han ha "tullar" på sopstationerna för att ta vara på allt användbart innan det slutligen går till tippen.

– Vi har tagit upp diskussioner med ansvariga på Skafab (Stockholms kommuns avfallsförädling AB) för att starta projektet Soptullar. Men det är egentligen en idé som skulle kunna fungera i varje stad.

Ett annat projekt, som ligger närmare i tiden, är planerna på att driva ett hus med arbetsträning för 40–50 f d missbrukare och hemlösa. Kontakt har i det här fallet tagits med Stadsmissionen, IOGT och fritidsföreningen Nobba Brass och Nubbe.

– Det har nu blivit ett EU-projekt, och Stockholms stad har uttryckt intresse för att gå in som delfinansiär, berättar Kjell.

– De som söker sig till oss befinner sig på olika stadier i sin utveckling. En del står närmare missbruket och behöver ett mer omfattande skydd än vi kan erbjuda i butiken på Götgatan. Det skulle de kunna få i ett arbetskooperativ med öppenvård och mentorer.

– Som missbrukare och kåkfarare ligger man efter på så många områden. Hur betar man sig ute bland vanligt folk? På restaurang? Hur lagar man mat? Hur umgås man utan att bara snacka om droger, brudar och stötar? Det är mycket att lära.

– Hur läser man tidningen systematiskt? fortsätter han. Jag brukade kolla förstasidan. Var det ett rån så kollade jag var det hade varit och om det var några *jag* kände.

Foto: Claes Löfgren

Möbelsnickare, jazzmusiker och alkoholist

I bottenvåningen på Götgatsbutiken ligger en verkstad som förestås av Göran Eriksson. Han är möbelsnickare utbildad hos Carl Malmsten. Jazzmusiker. Och alkoholist. Kjell Lundberg och han träffades för ett par år sedan hos en av socialsekreterarna i distriktet.

– Göran skulle lätt kunna ha 10–12 man gående i sin verkstad om lokalen var större, säger Kjell. Han har hur mycket jobb som helst. Titta bara.

Det är säkert sant. Från golv till tak står möbler staplade på varandra – trebenta byråar, matsalsbord med missfärgade skivor, sekretärer som saknar en klaff eller låda, trasiga fåtöljer. Enligt Kjells och ÅterVinnarnas planer ska snickeriverkstaden ingå i det blivande arbetskooperativet.

Göran visar mig runt med uppenbar yrkesstolthet; han pekar ut möbler tillverkade av masurbjörk, ask och ek. Förklarar hur renoveringen går till och vilka verktyg han helst använder.

Han kallar sig själv för en klassisk missbrukare, som tyckte att alkohol smakade toppen redan första gången han testade.

– Fram till trettioårsåldern höll jag mig nykter i perioder och hade någorlunda koll, sedan gick det snabbt utför.

Familjen söp han bort, likaså jobbet.

– En missbrukare känner mycket skuld och skam, fortsätter han. Långt efter att du blivit nykter eller drogfri kommer påminnelser, gång på gång på gång. Dina egna minnen eller andras. "Åh, jävlar, gjorde jag det också..."

Under flera år bodde Göran på en skuta vid Strandvägen. Renoverade möbler och hoppade in som målare eller snickare lite här och där – och drack förstås. Kopiösa mängder.

– Jag köpte hembränt i femlitedunkar, 96-procentig industrisprit som levererades direkt till båten och som jag spädde till 45–50-procentig.

Sedan han blivit intagen på Mariapolikliniken med osannolikt hög alkoholhalt i blodet kom Göran till ett av stadens behandlingshem, som erbjöd tolvstegsbehandling enligt Minnesotamodellen. Åtta år har gått sedan dess, och de första 18 månaderna gick han på AA-möte (Anonyma Alkoholister) *varje dag*.

– Inom AA sägs det att man måste nå sin personliga botten för att klara av att sluta dricka, och det är nog sant. I dag kan jag till och med umgås med folk som dricker, det är inget större problem. Men när de blir packade, då går jag. Fy fan, tänker jag ibland, var jag så där också?

Efter ett par år fick han en sk försökslägenhet i Enskede gård. Han har träffat en kvinna; de bor inte ihop men äter middag tillsammans och har sällskap av varandra.

– Jag trivs väldigt bra här hos ÅterVinnarna, det är en vettig idé att ta rätt

på människor likaväl som prylar. Många som kommer hit behöver prata; jag har ju en del erfarenheter och tycker det är positivt att få visa människor att man kan komma tillbaka, att det inte är någon katastrof att vara alkoholist om man gör något åt det.

Göran önskar att frivilligorganisationer som ÅterVinnarna skulle få ett större ansvar för hemlösa och missbrukare, t ex genom att få disponera ett antal lägenheter för sitt folk, fungera som kontaktpersoner och erbjuda samsättning.

– Man måste försöka aktivera människor om de inte har egen drivkraft. Att tillåta tiggeri tycker jag är fel. Självt ger jag aldrig något – det går ju till missbruk i alla fall. Om man vill göra en insats är det bättre att komma till oss och handla något, köpa tidningen *Situation Sthlm* eller ge pengar till Stadsmissionen.

– För mig är den största vinsten med att vara nykter att jag slipper ljuga och kan se folk i ansiktet.

Stegvis återanpassning

ÅterVinnarna samarbetar med en rad andra frivilligorganisationer, kyrkor och föreningar.

– Den här typen av informellt samarbete och engagemang i varandras projekt håller kostnaderna nere och bidrar till kunskap, mångsidighet och effektivitet, säger Hanna Ericson Broberg, ordförande i ÅterVinnarnas styrelse och landstingspolitiker.

– Jag tror det är bra med många olika lösningar; för tio år sedan var det bara en enda sanning som gällde. Dessa små och stora organisationer har frigjort mycket entreprenörskap.

– Men jag tror inte att man ska blåsa upp situationen och skapa högre murar mellan myndigheter och frivilligverksamheter. Det handlar om att lära känna varandras verksamheter och kompetenser. Samtidigt måste myndigheterna förstå att vi har ett något annorlunda perspektiv, liksom att våra "vänner" fungerar lite annorlunda.

Hanna Ericson Broberg hoppas mycket av det ÅterVinnarna kallar "Steg två", arbetskooperativet, där ett stort antal missbrukare, via skyddade anställningar, stegvis skulle kunna närma sig arbetsmarknaden.

– I vår vision ingår också att de som har rätt förutsättningar ska kunna få experthjälp för att starta och driva företag inom till exempel trädgård och städning. Men det är ett arbete som tar tid och som måste få ta tid. Det är på lång sikt.

– Många kunder som kommer till butiken är medvetna om vår affärsidé och verkar gilla att folk får en chans till. Människor är mer vidsynta än man tror. Men tyvärr är det inte lika lätt att finna arbetsgivare som är villiga att ta på sig rehabiliteringsansvar. En möjlighet är att hyra ut personal, som Situation Stockholm börjat göra.

Telefonen ringer för säkert femtionde gången denna dag inne i Kjell Lundbergs lilla kontorsskrubb. I luren har han en kvinna som snart ska in på avgiftning och säger att hon vill göra nytta. Gärna hos ÅterVinnarna.

– Är du drogfri nu då? frågar Kjell. Nähä. Vad har du för socialsekreterare?

En längre utläggning följer.

– Jaha! Jodå, jag känner honom. Men du kan inte komma hit påtänd. När vill du komma då?

– I morgon? OK! Ska både du och din sambo in på behandling? Mhm, det är bra att ni ska till skilda ställen. Då säger vi att du kommer hit i morgon, då. Förmiddagen. Bra. Så går vi tillsammans till Nobba Brass och Nubbe efteråt, så får du träffa dem också.

– Om man ska klara drogfrihet måste man ha något att göra, säger Kjell när han lagt på luren, det behövs både jobb och någon fritidssysselsättning. Men det fattar inte alla.

Vilka är "alla"?

– De på soc. De har alldeles för slapp inställning, och då får man inte folk på fötter igen. För när kraven kommer, att man ska vara drogfri, gå upp på morgnarna, hålla tider och betala räkningar är det inte så kul längre. Men för dem som klarar de första 3–4 månaderna är chanserna goda.

Vilken är din egen drivkraft?

– Tja, säger Kjell fundersamt. Det är nog så att jag mår bra när jag får hjälpa andra att må bra. Men semester, det har jag inte haft på fyra år.

FAKTA

ÅterVinnarna är en ideell förening – bildad 1995 – som syftar till att hjälpa människor åter till arbete och ett stabilt och drägligt liv.

Föreningens medlemmar och anställda samlar in, reparerar och säljer begagnade möbler, kläder och bruksföremål.

En bärande idé är att verksamheten ska erbjuda olika utvecklingssteg. En del av deltagarna ska, efter ett antal år, kunna försörja sig själva genom att arbeta i egna serviceföretag eller i vanliga företag som anställda. ÅterVinnarna ska kunna ge stöd, starthjälp och fortlöpande expertkunskap till dessa nya företag.

I föreningens styrelse finns representanter för Stockholms stad, landstinget samt näringslivet.

Adress: Götgatan 105, 116 62 Stockholm

Ideella och frivilliga rörelser – komplement och alternativ

*I dag kan jag se att det är bra att det finns utmanare och alternativ.
Det hade jag inte tyckt för 20 år sedan...*

Lars Svedberg, docent i socialt arbete och föreståndare för forskningsavdelningen på Ersta Sköndal högskola, ger sin syn på de ideella och frivilliga organisationernas position i dag, om erfarenheter och faror.

Under ett par decennier dominerade föreställningen att den ideella sektorn representerade något förgånget och var på väg bort. Men i dag börjar det ideella arbetet få status. Vad är det som har hänt?

– En viktig förklaring är förstås att trycket hårdnat på samhällsekonomin, men vi har också ett delvis nytt ideologiskt klimat, som utvecklades under 1980-talet och slog igenom i början av 1990-talet. Med detta följde en kritik av välfärdsstaten i allmänhet och dess utformning i synnerhet.

– I Sverige dominerar frivilligsektorn av organisationer inom kultur- och idrottsvärlden; jämfört med andra europeiska länder är svenskar mindre engagerade i frivilligt socialt arbete. Skälet är förstås att välfärdsstaten under en lång period tagit över det frivilliga engagemanget inom den sociala sektorn.

Ändå lär vi ligga hyggligt till internationellt sett, åtminstone bättre än vi själva har trott?

– Det stämmer, om vi bara ser till den direkta ekonomiska omsättningen. Frivilligarbetet i Sverige omsätter omkring fyra procent av BNP, vilket placerar oss högt upp bland jämförbara västeuropeiska länder. Motsvarande siffror för Storbritannien är knappt fem procent, Frankrike drygt tre procent och Italien två procent.

– Enbart inom den frivilliga sociala sektorn finns 10 000 heltidstjänster, och det är naturligtvis inte obetydligt.

Lars Svedberg arbetade under tio år, från mitten av 1960- till mitten av 1970-talet som socialarbetare, främst med hemlösa, i Stockholms kommun.

– Vid den tiden rådde tämligen stor politisk enighet om att man skulle satsa mycket pengar för att – inom den offentliga sektorns ram – försöka lösa de sociala problemen, inte minst för missbrukare och hemlösa.

Skillnader då och nu?

– Tja, det är uppenbart att tron på den sociala ingenjörskonsten har fått sig en knäck. Jag köper inte heller argumentet att man kan lösa problemet med enbart ökade resurser.

– Nykterhetsbehandling *är* dessutom ett svårt område som sällan är framgångsrikt; självhjälpgrupper som AA (Anonyma Alkoholister) är möjligen ett undantag. AA är intressanta av ett annat skäl; de är klassöverskridande och når alla, utom möjligen trasproletariatet. Den självklara roll som AA spelar, inte minst när det handlar om broderskap och anonymitet, kan socialtjänsten aldrig erbjuda.

– Men naturligtvis är det ett underbetyg till den offentliga socialtjänsten att många, framför allt de mest utsatta, inte vill gå dit. Välfärdsstaten fullgör sin uppgift för den hyggligt etablerade arbetar- och medelklassen. Men inte för de utslagna.

Med jämna mellanrum beskylls t ex Stadsmissionen och Frälsningsarmén för att, genom sina soppkök och härbärgen, fungera som möjliggörare och därmed hindra hemlösa och missbrukare att komma på fötter. Stämmer det?

– Det är fel att försöka skapa motsättningar mellan professionen och frivilligrörelsen. Jag blir så trött när jag hör det, eftersom jag egentligen inte tror att sådana motsättningar finns. Men sant är att professionen kräver resultat; den som inte ställer upp och vill förändra sitt liv får mindre stöd. En del människor klarar inte det.

– Offentligt anställda tjänstemän lämnar i allmänhet jobbet kl 17. Många är uppriktigt sagt mer intresserade av sina arbetstider och arbetsförhållanden än att komma i kontakt med de mest utsatta på deras villkor. De är helt enkelt inte på plats, vilket Stadsmissionens och Frälsningsarméns folk är. Det är de som står för kontinuiteten.

– Jag har stor respekt för det humanitära uppdraget som dessa organisationer säger sig ha. Oavsett vad folk vill med sina liv har de rätt till ett värdigt bemötande.

Det råder viss begreppsförvirring kring vad som är frivilligorganisationer och vad som är ideella organisationer. Hur skulle du definiera skillnaden?

– Ideellt arbete bygger på att det inte är betalt. Det äkta ideella, obetalda arbetet finns i organisationer som AA, medan Stadsmissionen med sina många anställda och volontärer snarare ska betraktas som en frivilligorganisation.

– Gemensamt för dem är dock att de är non-profit-rörelser – allt går in i verksamheten igen – samt att de är fristående från staten och att deltagandet är frivilligt. Men eftersom många av dem är stiftelser råder inte offentlighetsprincipen, och i viss mån är de icke-demokratiska i så måtto att styrelserna väljer sig själva.

Frivillighetens egna representanter kritiserar sällan den offentliga välfärdsstaten öppet men hävdar att de själva bidrar till mångfald och variation. Kommentarer?

– Det är en komplicerad fråga för mig, skrattar han. Jag gillar ju stora delar av den offentliga välfärdssektorn, men jag kan se att det är bra att det finns utmanare och alternativ. Det hade jag inte tyckt för 20 år sedan... Av politiska skäl trodde jag då att en enda stark aktör var lösningen på de flesta sociala problem.

– Men de sociala experimenten och de avantgardistiska rörelserna driver utvecklingen framåt, visst är det så. Vad hade till exempel aids-arbetet varit utan engagemanget och frivilligkrafterna i Noaks ark?

– Därför menar jag att en stor del av den s k frivilligrörelsen inte bara är ett komplement, utan också ett alternativ. Det finns en kvalitet i frivilligarbetet som stavas tro, kärlek, ja ibland frälsning.

Lars Svedberg menar att attitydförändringen förmodligen började med alternativen som växte fram inom barnomsorgen på 1980-talet. Den offentliga barnomsorgen var inte särskilt lyhörd utan ansåg sig själv veta bäst vad barnen behövde. Och föräldrarna tröttnade.

I takt med den ändrade inställningen har vissa kommuner velat knyta delar av frivilligrörelsen allt närmare till sig och velat upphandla olika tjänster. Vad kan det innebära på sikt?

– Att frivilligrörelsen förlorar sin själ!

– Det är lätt hänt att frivilligorganisationerna hamnar i underläge gentemot de offentliga beställarna; det blir de senare som bestämmer dagordningen.

– Men att det finns en ökad skepsis, även inom frivilligheten, mot den offentliga sektorns förmåga att lösa människors problem, innebär inte automatiskt att man vill ta över offentligt drivna verksamheter.

Lars Svedberg talar om risken för att frivilligrörelsen förvandlas till en vanlig marknadsaktör i sektorn för sociala tjänster.

– Vi får inte en bättre och billigare välfärdsstat genom att lägga ut mer av socialt arbete på frivilligheten. Det har vi tydligt bevis för i Tyskland, där den sk frivilligrörelsen utvecklat samma byråkrati, brist på visioner och okänslighet, som man ofta beskyller den offentliga sektorn för. De har helt enkelt tappat sin identitet.

– Personligen tycker jag också att det är tilltalande att organisationerna inte tillåter sig att bli för marknadsstyrda – och med marknad menar jag här kommuner, landsting och stat – utan att de gör det de tror på.

De flesta frivilligorganisationer får trots allt en hel del offentliga medel. Var går gränsen mellan beroende och oberoende?

– De som sitter i knät på en enda bidragsgivare, som exempelvis vissa handikapporganisationer gör, har naturligtvis mindre handlingsfrihet. De har helt enkelt inte, i det långa loppet, samma möjligheter att fungera som den bråkiga, avvikande aktören som gör oväntade saker utan att be om lov.

– Barnens Rätt I Samhället, BRIS, tycker jag däremot i detta sammanhang är ett föredöme. De får ekonomiskt stöd av många men är inte ensidigt beroende av någon, varken av privata gåvor, offentliga pengar, relationer med finanskapitalet eller enskilda medlemsavgifter. De kan kort och gott be stan eller finanskapitalet dra åt helvete.

Många nya aktörer inom frivilligsektorn oroar sig över sin egen framgång. För att uppfylla förväntningarna tvingas de satsa mycket kraft på att skapa rutiner och administration i stället för att jobba på fältet. KRIS (Kriminellas Revansch I Samhället) är ett exempel.

– Föreningen KRIS' nuvarande dilemma är på sätt och vis alla frivilligorganisationers dilemma; de riskerar att bli för tunga i gumpen. Men det måste inte gå så. Ersta diakonisällskap, som driver såväl hospice och sjukhus som missbrukarvård, är t ex fortfarande oerhört visionärt i sitt arbete.

– Däremot tenderar krafter inom frivilligheten inte sällan att bli uppblåsta, pompösa och självgoda. De kan lätt utvecklas till en klubb för inbördes beundran.

Lars Svedberg tillägger att somliga organisationer dessutom tenderar att bli väl sekteristiska och varje år frestas att presentera ännu värre uppgifter och siffror om missbruk, incest och våld.

– Det är ett sätt att skapa uppmärksamhet och motivera sin egen existens. Och medierna hänger förstås på. Jag säger inte så för att vara cynisk, men det finns skäl att vara uppmärksam på detta, i synnerhet när TV eller tidningar presenterar nya skrämmande rapporter.

– All form av självhjälp är jag däremot oerhört tilltalad av, dels som medborgare men också som skattebetalare. Självhjälpsrörelsen kapar de professionellas självmedvetenhet.

– Men det är klart, är man handikappad så är man. Då räcker det ofta inte med självhjälp.

anti-drogprojekt • arbetskooperativ • barnpassning • bilkörning • bokföring • bullar • bärplockning • dagcenter • debattartiklar • dusch • ekonomisk rådgivning • eldsjälar • engångsbidrag • faddrar • familjerådgivning • folkhögskola • fritidshem • förståelse • gräsklippning • gå på begravning • handikappverksamhet • hjälp till självhjälp • härbärgen • högläsning • idrott • information • jourverksamhet • juridisk rådgivning • kamratskap • klientstyrning • kläder • kollo • kondomer • kontorsarbete • kuvertering • lagning • ledsagning • lägerresor • läkarbesök • läxläsning • matkassar • matlagning • mentorskap • missbrukarvård • moddrar • motivation • möbelreparation • mödrahem • nattbussar • paketering • pappa–barn-läger • prylbod • redigering • rehabilitering • renovering • samtal • skivproduktion • skyddat arbete • sömnad • smörgåsar • social rådgivning • soppkök • sortering • staffli • stortvätt • stödboende • stöd-samtal • telefonjour • tidskriftsförsäljning • tolerans • träningsläger • tvättmaskin • ungdomsboende • ungdomsmottagning • varm dryck • vernissage • volontärarbete • vänner • återvinning • äldreboende • öppen förskola • öppen-vård • översättning . . .